NIILO JÄÄSKINEN
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2010. július 15.[1]

I – Bevezetés ..... I - 3596

II – Jogi háttér ..... I - 3597

A – Az uniós jog ..... I - 3597

1. Az Európai Unió Alapjogi Chartája ..... I - 3597

2. Az EK-Szerződés ..... I - 3597

3. A 2000/78 irányelv ..... I - 3598

B – A nemzeti jog ..... I - 3599

1. Az alkotmány ..... I - 3599

2. A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény ..... I - 3600

3. Az ellátórendszerre alkalmazandó rendelkezések Hamburg Szövetségi Állam területén ..... I - 3600

4. A HmbZVG ..... I - 3601

5. Az 1. RGG ..... I - 3602

III – Az alapeljárás ..... I - 3602

IV – Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem ..... I - 3604

V – Elemzés ..... I - 3607

A – Bevezetés ..... I - 3607

B – A 2000/78 irányelv tárgyi hatályáról ..... I - 3609

1 – Eredeti nyelv: francia.

1. A 2000/78 irányelv 3. cikkének (3) bekezdéséről ..... I - 3609

2. A 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdéséről ..... I - 3614

C – A 2000/78 irányelv értelmében vett szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés fennállásáról ..... I - 3617

1. A közvetlen hátrányos megkülönböztetésről ..... I - 3617

2. A közvetett hátrányos megkülönböztetésről ..... I - 3622

3. Közbenső következtetés ..... I - 3625

D – Az EK 141. cikk vagy az uniós jog valamely általános elve megsértéséről ..... I - 3626

E – Az ügy időbeli vonatkozásairól ..... I - 3631

1. Az egyenlő bánásmódhoz való jog időbeli kihatásairól ..... I - 3631

2. A Bíróság ítéletének időben korlátozott hatályáról ..... I - 3636

F – Az egyenlő bánásmód elvének és a nemzeti jog szerinti célnak, így a házasság és a család különleges védelmének az együttes értelmezéséről ..... I - 3638

1. Az uniós jog egyenlő bánásmóddal kapcsolatos elvének elsőbbségéről ... I - 3638

2. A nemzeti jog szerinti olyan célról, amely esetlegesen igazolhatja a hátrányos megkülönböztetést ..... I - 3640

VI – Végkövetkeztetések ..... I - 3642

I – Bevezetés

1. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a foglalkoztatás és a munkavégzés területén a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos elsődleges és másodlagos uniós jog rendelkezéseinek és általános elveinek értelmezésére irányul.

2. E kérelmet J. Römer és a Freie und Hansestadt Hamburg[2] között amiatt folyamatban lévő jogvita keretében terjesztették elő, mert ez utóbbi megtagadta J. Römerrel szemben az általa arra tekintettel kért emelt összegű kiegészítő nyugellátás folyósítását, hogy a volt munkáltatója által alkalmazott számítási mód kedvezőbb a házas jogosultak számára, mint azon jogosultak számára akik – akárcsak ő – a német jog szerinti bejegyzett élettársi kapcsolatban élnek.

3. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem lehetőséget teremt a Bíróságnak arra, hogy pontosítsa, adott esetben pedig kiegészítse a Maruko-ügyben a nagytanács által 2008. április 1-jén meghozott ítéletét[3], amelynek tárgya a foglalkozási ág kötelező ellátást nyújtó rendszere – amelynek az elhunyt tagja volt – által a túlélő hozzátartozónak járó ellátásként nyújtandó nyugdíj folyósítására vonatkozó kérelem azon, bejegyzett élettársi kapcsolatot létesített férfival szembeni elutasítása volt, akinek az élettársa elhunyt. Emellett a Bíróság számára lehetővé válik, hogy meghatározza ítélkezési gyakorlatának hatókörét, amelyet a Mangold-[4] és a Kücükdeveci-ügyben[5] hozott ítéletekben alakított ki a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetéssel párhuzamos területen, nevezetesen az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés területén.

4. A jelen ügyben a Bíróságnak a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv[6] tárgyi hatályát kell meghatároznia, a szexuális irányultságon alapuló, közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés e jogszabály vagy az uniós jog egyéb normái szerinti alkotóelemeit kell részleteznie, valamint meg kell határoznia válaszai időbeli hatályát. Sajnálatos módon az a tény, hogy a Németországi Szövetségi Köztársaság nem terjesztett elő észrevételeket az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekkel kapcsolatban, és a Bíróság előtt folyamatban lévő ügyhöz kapcsolódóan Hamburg Szövetségi Állam is rendkívül összefoglaló beadványok előterjesztésére szorítkozott, megnehezíti a Bíróság számára e feladatának ellátását, ezen belül különösen a nemzeti jog értékelését.

2 – „Hamburg szabad és Hanza-város” város, ugyanakkor a Németországi Szövetségi Köztársaságot alkotó 16 szövetségi állam (Länder) egyike is egyben. Az 1952. június 6-i hamburgi alkotmány (Verfassung der Freien und Hansestadt Hamburg) 4. cikkének (1) bekezdése alapján az állami és városi hatáskörök gyakorlása nem válik el.

3 – A C-267/06. sz. ügyben 2008. április 1-jén hozott ítélet (EBHT 2008., I-1757. o.).

4 – A C-144/04. sz. ügyben 2005. november 22-én hozott ítélet (EBHT 2005., I-9981. o.).

5 – A C-555/07. sz. ügyben 2010. január 19-én hozott ítélet (EBHT 2010., I-365. o.).

6 – HL L 303., 16. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 4. kötet, 79. o.

II – Jogi háttér

A – *Az uniós jog*[7]

1. Az Európai Unió Alapjogi Chartája

5. Az Európai Unió Alapjogi Chartája[8] 21. cikkének (1) bekezdése alapján „[t]ilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékosság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés”.

7 – Mivel az alapeljárás tárgya a német jog rendelkezéseinek az EUMSZ hatálybalépése, azaz 2009. december 1-je előtt hatályos szövegének alkalmazása, ezért az EK-Szerződés rendelkezéseire az ezen időpont előtt alkalmazandó számozás szerint fogok hivatkozni.

8 – A 2000. december 7-én Nizzában kihirdetett Charta (HL C 364, 1. o.) módosult, illetve jogilag kötelező erőt nyert a Lisszaboni Szerződés (HL 2007. C 303., 1. o.) elfogadásával (a továbbiakban: Alapjogi Charta).

2. Az EK-Szerződés

6. Az Amszterdami Szerződés[9] az EK-Szerződés 13. cikkének (1) bekezdését a következőképpen módosította: „[e] szerződés egyéb rendelkezéseinek sérelme nélkül és a szerződés által a Közösségre átruházott hatáskörök keretén belül a Tanács, a Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag megfelelő intézkedéseket tehet a nemen, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékosságon, koron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés leküzdésére.”

7. Az EK 141. cikk az alábbiak szerint rendelkezik:

„(1) Minden tagállam biztosítja annak az elvnek az alkalmazását, hogy a férfiak és a nők egyenlő vagy egyenlő értékű munkáért egyenlő díjazást kapjanak.

(2) E cikk alkalmazásában díjazás a rendes alap- vagy minimálbér, illetve illetmény, valamint minden egyéb olyan juttatás, amelyet a munkavállaló a munkáltatójától közvetlenül vagy közvetve, készpénzben vagy természetben a munkaviszonyára tekintettel kap.

9 – HL 1997. C 340., 1. o.

A nemen alapuló megkülönböztetés nélküli egyenlő díjazás azt jelenti, hogy:

a) teljesítménybér esetén az azonos munkáért járó díjazást azonos mértékegység alapján állapítják meg;

b) időbér esetén azonos munkakörben azonos díjazás jár. [...]"

3. A 2000/78 irányelv

8. Az EK 13. cikk alapján elfogadott ezen irányelv (13) és (22) preambulumbekezdése rögzíti az alábbiakat:

„(13) Ez az irányelv nem alkalmazható a szociális biztonsági és a szociális védelmi rendszerekre, amelyek juttatásait az EK-Szerződés 141. cikkében szereplő meghatározással ellentétben nem jövedelemként kezelik, sem pedig bármely, [...] a munkaviszony fenntartását célzó állami támogatásra.

(22) Ez az irányelv nem érinti a családi állapotra és az attól függő ellátásokra vonatkozó nemzeti törvényeket."

9. Az irányelv 1. cikke az alábbiak szerint rendelkezik:

„Ennek az irányelvnek a célja a valláson, meggyőződésen, fogyatékosságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló, foglalkoztatás és munkavégzés során alkalmazott hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek a meghatározása az egyenlő bánásmód elvének a tagállamokban történő megvalósítására tekintettel."

10. Ugyanezen irányelv 2. cikke alapján:

„(1) Ezen irányelv alkalmazásában az »egyenlő bánásmód« elve azt jelenti, hogy az 1. cikkben említett okok alapján nem szabad semmiféle közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést tenni.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásában:

a) közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy személy egy másikhoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy fog részesülni egy hasonló helyzetben az 1. cikkben hivatkozott okok bármelyike alapján;

b) közvetett hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy látszólag semleges előírás, feltétel vagy gyakorlat egy bizonyos vallású vagy meggyőződésű, egy bizonyos fogyatékosságú, egy bizonyos életkorú vagy egy bizonyos szexuális irányultságú személyt más személyekkel szemben hátrányos helyzetbe hoz, kivéve ha

i) az előírás, feltétel vagy gyakorlat törvényes cél által objektíve igazolható, és a cél elérésére irányuló eszközök megfelelők és szükségesek; [...]"

11. A 2000/78 irányelv 3. cikke az alábbiak szerint rendelkezik:

„(1) A Közösségre átruházott hatáskörök korlátain belül ezt az irányelvet minden személyre alkalmazni kell, mind a köz-, mind a magánszféra vonatkozásában, beleértve a köztestületeket is a következőkre tekintettel:

[...]

c) alkalmazási és munkakörülmények, beleértve az elbocsátást és a díjazást;

[...]

(3) Ezt az irányelvet nem kell alkalmazni semmilyen állami rendszerek vagy azzal egyenrangú [helyesen: azzal egy tekintet alá eső] egyéb rendszerek kifizetéseire, beleértve az állami szociális biztonsági és a szociális védelmi rendszereket is. [...]"

12. A 2000/78 irányelv 18. cikkének első bekezdése alapján a tagállamok főszabály szerint legkésőbb 2003. december 2-ig meghozzák azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ennek az irányelvnek megfeleljenek, vagy megbízhatják a szociális partnereket ezen irányelv végrehajtásával a kollektív szerződéseket illető rendelkezések vonatkozásában.

B – *A nemzeti jog*

1. Az alkotmány

13. A Németországi Szövetségi Köztársaság alkotmánya (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, a továbbiakban: alkotmány)[10] 6. cikkének (1) bekezdése értelmében „[a] házasság és a család az állam különleges védelme alatt áll."

10 – A Németországi Szövetségi Köztársaság 1949. május 23-i alkotmánya, BGB1. III., 100–1.

2. A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény

14. A 2004. december 15-én módosított[11], a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló, 2001. február 16-i törvény (Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft, a továbbiakban: LpartG)[12] 1. §-a az ilyen élettársi kapcsolat formájával és feltételeivel kapcsolatban a következőket írja elő:

„(1) Két azonos nemű személy akkor létesít élettársi közösséget, ha egybehangzóan, személyesen és egymás jelenlétében kijelentik, hogy élettársi közösségre kívánnak lépni egymással (élettársak). A nyilatkozatot feltétel és időbeli korlátozás nélkül kell tenni. A nyilatkozat akkor hatályos, ha azt a hatáskörrel rendelkező hatóság előtt tették. [...]"

15. Az LPartG 2. §-a a következőképpen rendelkezik:

„Az élettársaknak kölcsönösen gondoskodniuk kell egymásról, illetve támogatniuk egymást, és kölcsönösen életközösséget, valamint egymásért felelősséget kell vállalniuk."

16. Az említett törvény 5. §-a szerint:

„Az élettársak munkájukkal és vagyonukkal kötelesek kölcsönösen megfelelő módon hozzájárulni az élettársi közösség szükségleteinek kielégítéséhez. E tekintetben megfelelően alkalmazni kell a polgári törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch, a továbbiakban: BGB) 1360. §-ának második mondatát, 1360a. és 1360b. §-át, valamint a 16. § második franciabekezdését."

17. Ugyanezen törvénynek az élettársi kapcsolat egyéb joghatásaival kapcsolatos 11. §-a (1) bekezdése értelmében:

„Eltérő rendelkezés hiányában az élettársakat egymás családtagjának kell tekinteni."

3. Az ellátórendszerre alkalmazandó rendelkezések Hamburg Szövetségi Állam területén

18. A belső jogban az alapeljárást érintően két, Hamburg szövetségi állam által elfogadott jogszabály releváns[13], nevezetesen a kiegészítő nyugdíjról szóló, 1995. március 7-i törvény

11 – BGB1. 2004 I., 3396. o. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a jelen ügyben ezek a rendelkezések relevánsak.

12 – BGBl. 2001 I., 266. o.

13 – A kérdést előterjesztő bíróság, valamint a Bizottság által adott tájékoztatás nem teljes körű az alkalmazandó rendelkezések pontos megfogalmazását illetően. Mindazonáltal elégségesnek tűnnek ahhoz, hogy az ennek alapján folyósított ellátásokat az uniós jog szemszögéből meg lehessen vizsgálni.

(Hamburgisches Zusatzversorgungsgesetz, a továbbiakban: HmbZVG)[14], valamint az 1995. május 30-i, a Freie und Hansestadt Hamburg alkalmazottainak és munkavállalóinak kiegészítő nyugdíjáról szóló törvény (Erstes Ruhegeldgesetz der Freien und Hansestadt Hamburg, a továbbiakban: 1. RGG)[15], amelyet utoljára 2003. július 2-án módosítottak.

4. A HmbZVG

19. A HmbZVG 1. §-a rögzíti, hogy rendelkezéseit azokra a személyekre kell alkalmazni, akik a Freie und Hansestadt Hamburg alkalmazásában állnak, valamint akik számára a Freie und Hansestadt Hamburg a 2. § szerinti ellátást folyósít (ellátásra jogosultak). E cikk alapján az ellátás öregségi nyugdíj (3–10. §) vagy a túlélő hozzátartozónak járó ellátás (11–19. §) formájában nyújtható. A 2a. § kimondja, hogy az alkalmazottaknak hozzá kell járulniuk az ellátások költségeihez, amely hozzájárulás kezdeti mértéke 1,25 %. A 2b. § alapján a hozzájárulási kötelezettség a munkaviszony létrejöttének napján kezdődik, és ez utóbbi megszűnésének napján ér véget. A 2c. § megállapítja, hogy a hozzájárulás alapját a munkavállaló adóköteles jövedelme képezi, és megfizetésére a jövedelemből való levonással kerül sor.

20. A HmbZVG 6. §-a alapján az öregségi nyugdíj havi összege a nyugdíjjogosultságot megalapozó munkaviszonyban töltött minden teljes évre a nyugdíjszámításba bevont díjazások 0,5 %-ának felel meg[16].

21. Az öregségi nyugdíj számításába bevont díjazásokat a HmbZVG 7. §-a sorolja fel, a nyugdíjjogosultságot megalapozó, illetve az ebből kizárt időszakokat pedig a 8. § határozza meg.

22. A HmbZVG 29. §-a átmeneti rendelkezéseket tartalmaz azokra az ellátásra jogosultakra vonatkozóan, akik az 1. § (1) bekezdésének második mondata alapján az 1. RGG hatálya alá tartoznak. A 29. § (1) bekezdésének és (5) bekezdésének együttes értelmezése alapján az ellátásra jogosultak említett köre – a 6. § (1) és (2) bekezdése alóli kivételként – továbbra is az őket 2003 júliusában megillető ellátással azonos, illetve olyan összegű ellátást kapnak, amelyre ugyanezen § (2) és (4) bekezdése alapján 2003 decemberében jogosultak lettek volna.

14 – HmbGVBl., 53. o.

15 – Gesetz über die zusätzliche Alters und Hinterbliebenenversorgung für Angestellte und Arbeiter der Freien und Hansestadt Hamburg (Erstes Ruhegeldgesetz – 1. RGG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 30. Mai 1995 (GVBl., 108. o.).

16 – A Bizottság jelzi, hogy „az 1. RGG 1., 1a., 1b., 1c., 6., 7. és 8. cikke hasonló szabályt tartalmaz”.

5. Az 1. RGG

23. Az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik:

„(6) Az ellátás kiszámítása során figyelembe vett nettó jövedelem meghatározásához a nyugdíjszámításba bevont díjazásokból (8. §) le kell vonni

1. azon személy esetében, aki az öregségi nyugdíj folyósításának kezdetekor nem tartósan külön élő házas ellátásra jogosultnak minősül [12. § (1) bekezdése], vagy ebben az időpontban családi támogatásban vagy kapcsolódó ellátásban részesül, azt az összeget, amelyet jövedelemadó címén a III/0. adózási osztály alkalmazásával meg kellett volna fizetni [az egyházat megillető rész levonását követően (Kirchenlohnsteuer)],

2. az egyéb ellátásra jogosultak esetében azt az összeget, amelyet jövedelemadó címén az I. adózási osztály alkalmazásával meg kellett volna fizetni az öregségi nyugdíj folyósításának kezdetekor [az egyházat megillető rész levonását követően (Kirchenlohnsteuer)]. [...]”

24. Az 1. RGG 8. §-a (10) bekezdésének utolsó mondata alapján, ha az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontjában foglalt feltételek csak az öregségi nyugdíj folyósításának megkezdését követően teljesülnek, akkor az érdekelt kérelmére ettől az időponttól kezdődően a III/0. adózási osztály szabályait kell alkalmazni.

25. Hozzá kell tenni, hogy a III/0. adózási osztály alkalmazásával levonandó összeg határozottan kisebb, mint az I. adózási osztály alkalmazásával levonandó összeg.

III – Az alapeljárás

26. A felek közötti jogvita tárgya az alapeljárás felperesét, J. Römert a 2001 novemberétől kezdődő időre megillető nyugellátás összegének kiszámítása.

27. J. Römert 1950-től keresőképtelensége 1990. május 31-én történt bekövetkezéséig az alapügy alperese, a Freie und Hansestadt Hamburg ügyintézőként foglalkoztatta. 1969 óta megszakítatlanul együtt élt U. úrral. 2001. október 15-én az alapeljárás felperese és élettársa az LPartG alapján bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítettek, amelyről J. Römer 2001. október 16-án kelt levelében tájékoztatta munkáltatóját. 2001. november 28-án kelt újabb levelében kérte a számára folyósított nyugdíj összegének újbóli kiszámítását a III. adózási osztály szerinti, előnyösebb jövedelemadó-levonási szabályok

alkalmazásával, mégpedig 2001. augusztus 1-jére visszamenőleges hatállyal, mint arról a kérdést előterjesztő bíróság tájékoztatást adott, jóllehet az alapeljárás felperese az általa előterjesztett észrevételben megerősíti, hogy nyugdíjának emelését csak 2001. november 1-jétől kérte.

28. 2001. december 10-én kelt levelében a Freie und Hansestadt Hamburg tájékoztatta J. Römert arról, hogy rá nézve nem alkalmazható a III. adózási osztály az I. adózási osztály helyett, mivel az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontja szerint csak a nem tartósan külön élő házas ellátásra jogosultak, valamint a gyermekgondozási támogatásra vagy ennek megfelelő ellátásra jogosult személyek jogosultak a III. adózási osztály alkalmazására.

29. A Freie und Hansestadt Hamburg által 2001. szeptember 2-án megállapított „nyugdíjjogosultsági jegyzék" alapján a J. Römer részére megállapított havi nyugdíj 2001 szeptemberétől – az I. adózási osztály alapulvételével – 1 204,55 DM-et (615,88 eurót) tett ki. Az érdekelt számításai szerint – amelyeket volt munkáltatója sem vitatott – a III. adózási osztály alapulvételével történő számítás esetén a nyugdíj összege 2001 szeptemberében 590,87 DM-mel (302,11 euróval) magasabb lett volna.

30. A jogvita az Arbeitsgericht Hamburg (Németország) elé került. J. Römer úgy véli, hogy őt a nyugdíj számítása szempontjából nem tartósan külön élő házas ellátásra jogosultnak kell tekinteni az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontja alapján. Kifejti, hogy az említett rendelkezésben foglalt „nem tartósan külön élő házas ellátásra jogosult" feltételét úgy kell értelmezni, hogy az kiterjed azokra az ellátásra jogosultakra is, akik az LpartG alapján bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítettek.

31. J. Römer álláspontja szerint a nem tartósan külön élő házas ellátásra jogosultakkal egyenlő bánásmódhoz való joga a 2000/78 irányelvből mindenképpen következik. Véleménye szerint nem meggyőző a házasságban és az élettársi kapcsolatban élő ellátásra jogosultak közötti különbségtétel indokaként a gyermekvállalásra való képességre hivatkozás, mivel akár az azonos neműek közötti élettársi kapcsolatban is lehetőség van arra, hogy az egyik élettárs gyermekét az élettársi kapcsolatban élő pár nevelje fel és fogadja örökbe. Előadja továbbá, hogy mivel a hivatkozott irányelv nemzeti jogba való átültetésére nem került sor az irányelv 18. cikkének (2) bekezdésében foglalt határidő lejártáig, azaz 2003. december 2-ig, ezért az az alapeljárás alperesére közvetlenül alkalmazandó.

32. A Freie und Hansestadt Hamburg a kereset elutasítását kéri. Kifejti, hogy az 1.RGG

10. §-a (6) bekezdésének 1. pontja szerinti „házas" kifejezés nem értelmezhető a J. Römer kérelmében megjelölt módon. Lényegében arra hivatkozik, hogy az alkotmány 6. cikkének (1) bekezdése alapján a házasság és a család a közrend különleges védelme alatt állnak, mivel hosszú idő óta a nemzeti közösség alapegységét képezik, és ennélfogva a gyermek nélküli házasságot is azonos védelem illeti meg, akár szándékosan, akár nem szándékosan alakult így, mivel ez biztosítja a nemzeti közösség elsődleges szintjén a nemek egyensúlyát. Ezenkívül megítélése szerint általában a családalapítás előfeltétele a házasság, amennyiben a férfi és nő közötti, jog által is elismert közösség leggyakoribb formájaként megteremti a hátteret a gyermekek születéséhez, és így ahhoz, hogy a házaspárból család váljék.

33. A Freie und Hansestadt Hamburg álláspontja szerint továbbá párhuzam vonható az általános adózás kérdése és az 1. RGG alapján folyósított nyugdíj kiszámítása során a III. adózási osztály fikción alapuló alkalmazása között. Kifejti, hogy az érdekeltek rendelkezésére álló, a mindennapi életvitelük során felmerülő szükségletekre fordítható pénzügyi források havi összegét egyrészt az általuk munkaviszonyban töltött időszak alatti általános adózás, másrészt a nyugdíjak kiszámítása során a III. adózási osztály fikción alapuló alkalmazása határozza meg. Az azon személyek számára biztosított előny, akik családot alapítottak, vagy akik ezt megtehették volna, az ezzel járó anyagi többletterhek kompenzálását szolgálja.

IV – Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem

34. Az Arbeitsgericht Hamburg a 2008. április 10-i végzésével[17] az eljárást felfüggesztette, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé[18]:

„1) [Az 1. RGG] által szabályozott, a Freie und Hansestadt Hamburg volt alkalmazottait és munkavállalóit [...], valamint ezek túlélő hozzátartozóit megillető kiegészítő nyugellátás a [2000/78 irányelv] 3. cikkének (3) bekezdése értelmében vett »állami rendszerek vagy azzal egyenrangú [helyesen: azzal egy tekintet alá eső] egyéb rendszerek kifizetései[nek] minősülnek-e, beleértve az állami szociális biztonsági és a szociális védelmi rendszereket is«, azzal a következménnyel, hogy a megjelölt irányelv az 1. RGG szabályozási körében nem alkalmazható?

2) Ha a fenti kérdésre nemleges válasz adandó:

a) Az 1. RGG azon rendelkezései, amelyek a nyugellátás kiszámítása során annak összegét illetően különbséget

17 – Vagyis mindössze néhány nappal a fent hivatkozott Marukoügyben hozott ítélet kihirdetését követően.

18 – Az előzetes döntéshozatal iránti kérelemből kitűnik, hogy az Arbeitsgericht Hamburg az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének alkotmányossági vizsgálata érdekében egyúttal egyrészt a Bundesverfassungsgerichthez (német szövetségi alkotmánybíróság), másrészt a Hamburgisches Verfassungsgerichthez (Hamburg Szövetségi Állam alkotmánybírósága) fordult a Bíróság elé terjesztett harmadik kérdéshez hasonlóan megfogalmazott indítvánnyal.

tesznek egyrészt a házas, másrészt az összes többi ellátásra jogosult között, nevezetesen előnyben részesítik a házas ellátásra jogosultakat – mégpedig az azonos nemű személlyel a Németországi Szövetségi Köztársaság élettársi kapcsolatról szóló törvénye (Lebenspartnerschaftsgesetz) alapján élettársi közösséget létesített személyekkel [...] szemben is –, a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése értelmében vett, »a családi állapotra és az attól függő ellátásokra vonatkozó nemzeti törvények[nek]« minősülnek-e?

b) Ha a fenti kérdésre igenlő válasz adandó: Ez azzal a következménnyel jár-e, hogy a 2000/78 irányelv az 1. RGG hivatkozott rendelkezéseire vonatkozóan nem alkalmazható, annak ellenére, hogy maga az irányelv nem tartalmazza hatályának a (22) preambulumbekezdésnek megfelelő korlátozását?

3) Ha a második kérdés első vagy második részére nemleges válasz adandó: Sérti-e az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése – amely szerint a nyugellátás összegét a nem tartósan külön élő házas ellátásra jogosultak számára az (adóalany számára kedvezőbb) III/0. adózási osztály fiktív alapulvételével, míg az összes többi ellátásra jogosult számára az (adóalany számára kedvezőtlenebb) I. adózási osztály fiktív alapulvételével számítják ki – a 2000/78 irányelv 2. cikkével és 3. cikke (1) bekezdésének c) pontjával együttesen értelmezett 1. cikkét, az olyan ellátásra jogosulttal szemben, aki azonos nemű személlyel él élettársi kapcsolatban, és e személytől nem tartósan él külön?

4) Ha az első kérdésre vagy a második kérdés első részére igenlő, vagy a harmadik kérdésre nemleges válasz adandó: Az EK 141. cikkel vagy a közösségi jog valamely általános elvével ellentétes-e az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése a 3. kérdésben leírt szabályok, illetve jogkövetkezmény miatt?

5) Ha a harmadik vagy negyedik kérdésre igenlő válasz adandó: Ez azzal a következménnyel jár-e, hogy a nem tartósan külön élő, bejegyzett élettársi kapcsolatban élő ellátásra jogosult már az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének a kifogásolt egyenlőtlen bánásmód megszüntetése értelmében történő módosítása előtt is követelheti, hogy a nyugellátás összegének kiszámítása során nem tartósan külön élő házas ellátásra jogosultként kezeljék? Ha igen, érvényes-e ez – a 2000/78

irányelv alkalmazhatósága és a 3. kérdés igenlő megválaszolása esetén – már az irányelv 18. cikkének (1) bekezdésében az átültetésre megállapított határidő letelte előtt is?

6) Ha az ötödik kérdésre igenlő válasz adandó: Ez a Bíróság C-262/88. sz. Barber-ügyben 1990. május 17-én hozott ítélete (EBHT 1990., I-1889. o.) indokolásának megfelelően azzal a korlátozással érvényes-e, hogy az egyenlő bánásmódot a nyugellátás összegének kiszámítása során a nyugellátás csak azon részei tekintetében kell megvalósítani, amelyekre az ellátásra jogosult 1990. május 17-étől kezdődően szerzett jogosultságot?"

35. 2009. január 23-i végzésével az Arbeitsgericht Hamburg az alábbi kérdésekkel egészítette ki az eredeti előzetes döntéshozatal iránti kérelmét:

„7) Ha a Bíróság megállapítja a közvetlen hátrányos megkülönböztetés fennállását:

a) Milyen jelentőség tulajdonítandó annak a ténynek, hogy egyrészről mind [az] [...] [alkotmány], mind a közösségi jog előírja az egyenlő bánásmód elvének tiszteletben tartását, másrészt azonban a Németországi Szövetségi Köztársaság jogrendszerében a házasság és a család az állam különleges védelme alatt állnak az alkotmány 6. cikkének (1) bekezdése által kifejezetten elismert alkotmányos értéküknél fogva?

b) Egy közvetlen hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogi rendelkezés igazolható-e [a 2000/78] irányelvben foglaltakkal szemben azzal, hogy az a tagállam belső joga által elismert, de a közösségi jog által nem követett célt szolgál? Ebben az esetben a tagállam joga által elismert egyéb cél egyszerűen elsőbbséget élvezhet az egyenlő bánásmód elvével szemben?

Amennyiben az előző kérdésre nemleges válasz adandó:

c) Milyen jogi szempont alapján dönthető el ilyen esetben, hogy miként biztosítható a közösségi jog egyenlő bánásmódra vonatkozó elve és a tagállam belső joga által elismert egyéb jogi cél közötti egyensúly? Érvényes-e ebben a vonatkozásban [a 2000/78] irányelv 2. cikke(2) bekezdése b) pontjának[19] i) alpontjában foglalt szabály a közvetett hátrányos megkülönböztetés megengedhetőségével kapcsolatban, vagyis hogy a hátrányos megkülönböztetést megvalósító szabályozásnak törvényes cél által objektíve igazolhatónak kell

19 – Ezt a kérdést egy 2009. március 11-én benyújtott helyesbítés érintette, amely alapján a helyesbített szöveg „Art. 2 Abs. 2 lit. b, Ziff. i" az „Art. 2 Abs. 1 lit. a, Ziff. i" helyett.

lennie, a cél elérésére irányuló eszközöknek pedig megfelelőknek és szükségeseknek kell lenniük?

d) Az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdéséhez hasonló szabályozás megfelel a törvényesség közösségi jog szerinti feltételének az előző kérdésre adott válaszban meghatározottak szerint? Teljesíti-e ezeket a feltételeket önmagában a nemzeti jog különös rendelkezése, amelynek nincs közösségi jogi megfelelője, azaz az alkotmány 6. cikkének (1) bekezdése?"

V – Elemzés

A – *Bevezetés*

36. Az előzetes döntéshozatal céljából a Bíróság elé terjesztett kérdéseket – a részletekre is kiterjedő megfogalmazásból és az egymásra épülő, fokozatos kifejtésből adódó – látszólagos összetettségük ellenére megítélésem szerint lényegében öt általános probléma köré lehet csoportosítani.

37. Először is, a kérdést előterjesztő bíróság arra keresi a választ, mégpedig két különböző szempontból, hogy a Freie und Hansestadt által folyósított kiegészítő nyugellátás rendszere a 2000/78 irányelv tárgyi hatálya alá tartozik-e. Egyrészt kérdéses számára a jogszabály állami rendszerek vagy azzal azzal egy tekintet alá eső egyéb rendszerek kifizetéseire vonatkozó kivételének hatálya, másrészt pedig az, hogy hol kell meghúzni a határvonalat a családi állapot szabályozásával kapcsolatos tagállami hatáskör és a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos uniós jogi normák végrehajtása között.

38. Másodszor, amennyiben a 2000/78 irányelvet ténylegesen alkalmazni kell az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése vonatkozásában, az eljáró bíróság annak megállapításához kér iránymutatást, hogy fennáll-e a hivatkozott irányelv értelmében vett közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés.

39. Harmadszor, ha ez nincs így, akkor a bíróság másodlagosan kéri annak az értelmezését, hogy mi az EK 141. cikknek és az uniós jog általános elveinek hatása az alapeljárásra.

40. Negyedszer az alapügyben eljáró bíróság arra keresi a választ, hogy melyek egyrészt az általa vizsgált uniós jogi normák, másrészt a Bíróság ítéletének időbeli hatásai.

41. Ötödször arra kéri a Bíróságot, hogy határozza meg azokat a szabályokat, amelyek

alapján dönteni lehet a nemzeti jogrendszer alkotmányos szabálya által adott iránymutatás és az uniós jog alapján alkalmazandó, a szexuális irányultsághoz kapcsolódó egyenlő bánásmód elvéből fakadó követelmény közötti összeütközés esetén.

42. A fenti kérdéskörök közül számomra kétségtelenül a harmadik tűnik a legnehezebben megválaszolhatónak, mivel nincs kialakult ítélkezési gyakorlat arra nézve, hogy beszélhetünk-e az uniós jog általános elvéről az adott területen.

43. Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok a fent hivatkozott Maruko-ügyre vonatkozó indítványában mélyrehatóan ismertette azt a jogi fejlődést, amely a homoszexuális személyeket megillető egyenlő bánásmód elismeréséhez vezetett az uniós jogban[20].

44. A Bíróság a hivatkozott ügyben kimondta, hogy a 2000/78 irányelv 1. és 2. cikkének összefüggő rendelkezéseivel ellentétes a jelen ügyben szereplőhöz hasonló szabályozás, amelyek alapján a törvényes élettárs [azonos nemű] élettársának halála után nem kapja meg azt a túlélő hozzátartozónak járó ellátásnak megfelelő ellátást, amelyet a házastárs megkap, jóllehet a nemzeti jogszabályok szerint az élettársi közösség [intézménye] a túlélő hozzátartozónak járó ellátás tekintetében az azonos nemű személyeket a házastársakéval összehasonlítható helyzetbe hozza, és hozzátette, hogy a kérdést előterjesztő bíróság feladata annak vizsgálata, hogy a túlélő élettárs a szóban forgó ellátásban részesülő házastárssal összehasonlítható helyzetben van-e[21].

45. A jelen ügy iratai alapján úgy tűnik, hogy a német bíróságok különbözőképpen értelmezik a Bíróság által az összehasonlítható helyzet fennállásával kapcsolatban meghatározott szempontokat. Különösen az merül fel kérdésként, hogy a jogintézmények közötti elvont azonosságot kell-e kimutatni, vagy az érintett személyek jogi és ténybeli helyzetének elégséges hasonlóságát.

46. A Bíróságnak az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatban kimunkált ítélkezési gyakorlata elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy vajon a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés az uniós jog általános elvének minősül-e. A kérdésre adott igenlő válasz kihatna a jelen ügy időbeli vonatkozásaira. A nemleges válasz nyomán magyarázatot kellene adni arra, hogy milyen indok alapján tulajdonítható

20 – A fent hivatkozott indítvány 83–95. pontja.

21 – A fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet 73. pontja.

az említett szempontnak gyengébb normatív tartalom a többi, az EK 13. cikkben és az Alapjogi Chartában tiltott egyéb indokoknál.

B – *A 2000/78 irányelv tárgyi hatályáról*

47. Mivel az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első két kérdés a 2000/78 irányelv tárgyi hatályával kapcsolatos, ezért célszerű őket együtt vizsgálni. A kérdést előterjesztő bíróság felhívja a figyelmet arra, hogy az irányelv sérelmének előfeltételét képezi, hogy az alkalmazható legyen a jelen ügyben, amely megítélése szerint két indok alapján vitatható: egyrészt a 2000/78 irányelv 3. cikkének (3) bekezdése, másrészt (22) preambulumbekezdése alapján.

1. A 2000/78 irányelv 3. cikkének (3) bekezdéséről

48. A 2000/78 irányelv 3. cikke (1) bekezdésének c) pontja alapján az irányelvet minden személyre alkalmazni kell, mind a köz-, mind a magánszféra vonatkozásában, beleértve a köztestületeket is, különösen a díjazásra tekintettel.

49. Az első kérdés annak meghatározására irányul, hogy alkalmazni kell-e a hivatkozott irányelvet az 1. RGG szabályozási körébe eső területen, azaz a Freie und Hansestadt Hamburg által a volt munkavállalói és azok túlélő hozzátartozói részére folyósított kiegészítő nyugellátás körében, annak ellenére, hogy a 2000/78 irányelv 3. cikkének(3) bekezdése alapján az nem vonatkozik az „állami rendszerek vagy azzal egyenrangú [helyesen: azzal egy tekintet alá eső] egyéb rendszerek kifizetéseire, beleértve az állami szociális biztonsági és a szociális védelmi rendszereket is”[22].

50. E kivétel megfogalmazása hasonlít az említett irányelv(13) preambulumbekezdésének szövegezéséhez, amely rögzíti, hogy az utóbbi „nem alkalmazható a szociális biztonsági és a szociális védelmi rendszerekre, amelyek juttatásait az EK-Szerződés 141. cikkében szereplő meghatározással ellentétben nem jövedelemként kezelik”[23].

51. A 2000/78 irányelv 3. cikke(3) bekezdése hatályának értelmezése a nemzeti

22 – A kérdést előterjesztő bíróságnak pusztán a német nyelvi változatból kiinduló elemzését rövidre fogva megjegyzem, hogy a 3. cikk (3) bekezdésének német nyelvű megfogalmazásában a „der staatlichen Systeme” kifejezés azonos értelemben szerepel, mint a francia változatban a „les régimes publics”, míg a jelzett cikk (1) bekezdésében az „öffentlichen” jelző a francia „public” melléknév helyett szerepel.

23 – Emlékeztetek arra, hogy az EK 141. cikk (2) bekezdése alapján „díjazás” a rendes alap- vagy minimálbér, illetve illetmény, valamint minden egyéb olyan juttatás, amelyet a munkavállaló a munkáltatójától közvetlenül vagy közvetve, készpénzben vagy természetben a munkaviszonyára tekintettel kap.

jogrendszerekben az egységes alkalmazás nehézségeihez vezetett, tekintettel arra, hogy az alkalmazott terminológia nyelvi változatonként eltérő. Németországban a nemzeti bíróságok eltérő álláspontot fogadtak el e rendelkezés többé-kevésbé megszorító értelmezésével kapcsolatban. Különösen megosztotta a német bíróságokat a túlélő hozzátartozót megillető nyugellátásnak a 2000/78 irányelv hatálya alól való esetleges kizárása[24].

52. Mindenekelőtt felhívom a figyelmet arra, hogy a Bíróság több ítélete – különösen a Maruko-ügyben hozott ítélete[25] – hasznos vonatkozásokkal szolgál a 2000/78 irányelv 3. cikke (3) bekezdésének értelmezéséhez akár az említett irányelv jelen ügyben való alkalmazhatósága szempontjából is. Az alapeljárás felpereséhez és a Bizottsághoz hasonlóan semmi kétségem sincs afelől, hogy a jogszabályt alkalmazni kell az 1. RGG alapján a Freie und Hansestadt Hamburg volt munkavállalói és jogutódjaik számára megállapított nyugdíjakra.

53. A Bíróság megállapította, hogy a 2000/78 irányelv hatálya a 3. cikk (1) bekezdésének c) pontját és (3) bekezdését, valamint ezen irányelv (13) preambulumbekezdését együtt alkalmazva úgy értendő, hogy az nem terjed ki azon szociális biztonsági és szociális védelmi rendszerekre, amelyek juttatásai nem feleltethetők meg a díjazás EK 141. cikk szerinti fogalmának, sem pedig bármilyen olyan jellegű állami kifizetésnek, amelynek célja a munkához jutás vagy a munkaviszony fenntartása. Ebből a contrario következik, hogy ha valamely ellátás – miként az alapügyben szereplő ellátás – megfeleltethető az EK 141. cikk szerinti „díjazás" fogalmának, akkor arra vonatkoznak a 2000/78 irányelv rendelkezései.

54. Márpedig az EK 141. cikk(2) bekezdésében szereplő „díjazás" fogalmát a Bíróság igen szélesen értelmezi[26]. Ebbe a fogalomba beletartozik mindenfajta ellátás, különösen, amelyet a szakmai tevékenység ellenértékeként folyósítanak, szemben azokkal, amelyek törvényben létrehozott rendszer alapján, általános jelleggel nyújtanak[27]. A következetes

24 – A tárgybeli német ítélkezési gyakorlatról és a fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet hatásairól lásd Mahlmann, M. Report on measures to combat discrimination – Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC – Country report 2008 – Germany című jelentését (különösen a 211. oldal alján található jegyzetet), amely elérhető a Réseau européen des experts juridiques en matière de non-discrimination (a hátrányos megkülönböztetés tilalma jogi szakértőinek európai hálózata) internetes honlapján, amelynek címe: http://www.non-discrimination.net.

25 – A fent hivatkozott ítélet, lásd különösen a 41. és az azt követő pontokat, emlékeztetve arra, hogy az ítélet hasonló kérdéssel foglalkozik, de egy foglalkozási ág ellátást nyújtó rendszere által a túlélő hozzátartozónak nyújtott ellátás kapcsán.

26 – A fogalom értelmezése alapján abba „valamennyi, készpénzben vagy természetben adott vagy a jövőben adandó juttatás beletartozik, feltéve hogy azt a munkáltató – akár közvetetten – a munkavállalónak a munkaviszonyára tekintettel, illetve a munkaszerződés vagy jogszabályi rendelkezés alapján vagy önkéntesen biztosítja". Lásd különösen a C-262/88. sz. Barber-ügyben 1990. május 17-én hozott ítélet (EBHT 1990., I-1889. o.) 12. pontját, valamint a C-66/96. sz., Høj Pedersen és társai ügyben 1998. november 19-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-7327. o.) 32. pontját.

27 – A Bíróság a C-147/95. sz. Evrenopoulos-ügyben 1997. április 17-én hozott ítéletében (EBHT 1997., I-2057. o.) úgy határozott, hogy egy közintézmény által nyújtott ellátási rendszer az EK-Szerződés 119. cikkének (jelenleg az EK 141. cikk) hatálya alá tartozik, mivel nincs jelentősége annak, hogy a rendszert a jogalkotó hozta létre, ha a felsorolt ismérvek alapján megállapítható, hogy az ellátást a szóban forgó szervezettel fennálló munkaviszonyra tekintettel nyújtották.

ítélkezési gyakorlat[28] alapján az a körülmény, hogy bizonyos ellátások, mint például a nyugellátás folyósítására a munkaviszony megszűnését követően kerül sor, nem zárja ki, hogy az EK 141. cikk értelmében vett „díjazásról" lehet szó[29].

55. Annak meghatározásához, hogy valamely ellátás díjazásnak minősül-e, a Bíróság egyedüli döntő feltételnek a munkaviszony feltételét fogadta el, amely magának a Szerződés 119. cikkének (jelenleg EK 141. cikk) szövegén alapul, és amelyből megállapítható, hogy a munkavállaló közte és volt munkaadója között fennállott munkaviszonyra tekintettel részesül a juttatásban[30].

56. Mindazonáltal tény, hogy ez a feltétel nem lehet kizáró jellegű, mivel a törvényi szociális biztonsági rendszerek által folyósított nyugdíjak részben vagy teljes egészében tükrözhetik a munkáért járó díjazást[31]. A Bíróság tehát további ismérveket állapított meg, amelyeket figyelembe kell venni ahhoz, hogy valamely foglalkozási ág által nyújtott nyugellátás „díjazásnak" minősüljön. Egyrészt vizsgálni kell, hogy a nyugdíj csak egy bizonyos munkavállalói kategóriát érint, másrészt hogy az közvetlenül a letöltött szolgálati idő függvénye, végül hogy mértékét a munkavállaló utolsó[32] fizetése alapján kell kiszámítani.

57. A jelen ügyben[33] a HmbZVG 1. §-ából kitűnik, hogy az alapügy tárgyát képező ellátások megfelelnek a fenti három feltétel közül az elsőnek, mivel a Freie und Hansestadt által nyújtott kiegészítő nyugellátás kizárólag egy bizonyos munkavállalói kategóriát érint.

58. Az említett ellátásokat tulajdonképpen a kérdést előterjesztő bíróság által a németországi nyugdíjrendszer „első pilléreként" minősített általános szociális biztonsági rendszer törvényben biztosított ellátásainak kiegészítéseként nyújtják, amely ellátások különböznek azoktól, amelyek a „harmadik pillért" alkotó magánbiztosításból származnak.

28 – Lásd különösen a fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet 44. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

29 – A finn állam által a védelmi erőkben szolgálatot teljesítő személyek részére nyújtott nyugellátással kapcsolatban például lásd a C-351/00. sz. Niemi-ügyben 2002. szeptember 12-én hozott ítéletet (EBHT 2002., I-7007. o.).

30 – Lásd különösen a C-7/93. sz. Beune-ügyben 1994. szeptember 28-án hozott ítélet (EBHT 1994., I-4471. o.) 43. pontját; a fent hivatkozott Evrenopoulos-ügyben hozott ítélet 19. pontját, valamint a fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet 46. pontját.

31 – A fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet 47. pontja és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

32 – A fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet 48. pontja és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Véleményem szerint indokolt lenne, hogy a Bíróság elhagyja az „utolsó" jelzőt a harmadik feltételből, mert ily módon az jobban megfelelne a nyugdíjrendszer jelenlegi állapotának, amely a jelzett számítás során figyelembe vesz több, adott esetben valamennyi fizetést, ahelyett hogy az utolsó fizetésre szorítkozna. Az ítélkezési gyakorlat alapján a Bíróság az álláspontom szerint ily módon jelentőségét vesztett feltételt látszólag nem tekinti abszolút jellegűnek, mivel azokat az ellátásokat sem zárta ki a „díjazás" fogalmának hatálya alól, amelynek összegét több fizetés alapján számították ki.

33 – Lásd a korábban jelzett feltételek Bíróság általi alkalmazását a fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet 49–57. pontjában.

59. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a „második pillért” az a foglalkozási öregségi biztosítás alkotja, amelyet közvetlenül vagy közvetve a magánszemély vagy közszférabeli volt munkáltató nyújt. A Freie und Hansestadt Hamburg volt munkavállalóinak járó foglalkozási öregségi biztosítás jogi szabályozása ebbe a kategóriába tartozik. Azon munkavállalók számára van fenntartva, akik szolgálati idejük alatt a közszférához tartoztak, azonban nem rendelkeztek köztisztviselői státusszal, mivel a polgári jog szerinti munkaszerződés alapján dolgoztak a Freie und Hansestadt Hamburgnak.

60. A Bizottság tájékoztatása alapján az említett rendszert a munkavállalók és a munkáltató közösen finanszírozza, amely ugyan közintézmény, de ebben az esetben magánjogi szerződések alapján foglalkoztató munkáltatói minőségben jelenik meg.

61. A második releváns feltétellel kapcsolatban, amely szerint az ellátásnak közvetlenül a letöltött szolgálati idő függvényének kell lennie, a HmbZVG 6. §-a előírja, hogy a számítás módja a munkaviszonyban töltött időtől függ. A kiegészítő nyugellátásra való jogot megalapozó időszakokat („Ruhegeldfähige Beschäftigungszeit”) a hivatkozott törvény 8. §-a határozza meg.

62. A harmadik feltétellel kapcsolatban, amely alapján azt kell meghatározni, hogy az ellátás összegét a munkavállaló utolsó fizetése alapján állapították meg, a HmbZVG ugyanezen 6. §-ából az következik, hogy az öregségi nyugdíj havi összegét nem a törvény rögzíti, hanem az a nyugdíjjogosultságot megalapozó munkaviszonyban töltött minden teljes évre a nyugdíjszámításba bevont díjazások 0,5 %-ának felel meg, összhangban az ezen díjazásokat („ruhegeldfähige Bezüge”) meglehetősen részletesen meghatározó 7. §-sal.

63. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy az alapügyben szóban forgó ellátások esetében teljesül az a munkaviszonyt jellemző három feltétel, amelyet a Bíróság az EK 141. cikk értelmében vett díjazásként minősítés szempontjából döntőnek ítélt.

64. Úgy tűnik, hogy a kérdést előterjesztő bíróság számára a legnagyobb bizonytalanságot a 2000/78 irányelv 3. cikkének (3) bekezdésében foglalt „állami rendszerek vagy azzal egyenrangú [helyesen: azzal egy tekintet alá eső] egyéb rendszerek” fogalom értelmezése okozza. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy jóllehet az 1. RGG alapján az alapeljárás felperese számára folyósított ellátás széles értelemben véve „díjazásnak” minősül, az irányelv mégsem alkalmazandó, tekintve, hogy az ellátásokat e cikk értelmében állami rendszerek vagy azzal egy tekintet alá eső egyéb rendszerek nyújtják. Kiemeli, hogy feltételezve, hogy a Bíróság erre a kérdésre igenlő választ ad, a (13) preambulumbekezdés első fele

megtévesztő lenne, és lényegében tartalmát veszítené.

65. Véleményem szerint a 2000/78 irányelv hatálya alá nem tartozó szociális biztonsági és szociális védelmi rendszeren kívüli „állami rendszerek vagy azzal egyenrangú [helyesen: azzal egy tekintet alá eső] egyéb rendszerek" olyan sajátos állami rendszerek lehetnek, amelyek nem kapcsolódnak munkaviszonyhoz, mint például azok az állam által nyújtott ellátások, amelyeket a kötelező katonai vagy polgári szolgálat során fogyatékossá vált személyek, a volt harcosok vagy hadirokkantak, a háborús áldozatok vagy üldözésnek kitett személyek, kiemelkedő művészek stb. számára nyújtanak. Minthogy a tagállamokban léteznek hasonló állami rendszerek vagy azzal egy tekintet alá eső egyéb rendszerek, ezért a 2000/78 irányelv 3. cikkének (3) bekezdésében szereplő „beleértve" fordulat nem cél nélkül való.

66. A Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján megállapítható, hogy a foglalkozási ágban nyújtott ellátási rendszer minősítése nem vitatható sem azon ténynél fogva, hogy a Freie und Hansestadt Hamburg közjogi jogi személynek minősül, sem pedig az alapügy tárgyát képező nyugellátásra való jogosultságot megalapozó rendszerhez való tartozás kötelező jellegénél fogva[34]. Minthogy a fent vizsgált hármas feltétel a jelen ügyben teljesül, az állami munkáltató által folyósított ellátás nem különbözik attól, amelyet egy magánszektorbeli munkáltató folyósítana a volt munkavállalóinak.

67. A Bíróság kimondta, hogy annak megállapítása, hogy valamely nyugdíjrendszer törvényen alapul, önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a „szociális biztonság", illetve „szociális védelem" kategóriájába sorolják, és így kivonják a Szerződés 119. cikkének (jelenleg az EK 141. cikk) hatálya alól[35]. Ezenkívül az ellátások rendszerének egyes elemei nem tekinthetők meghatározónak, szemben a munkaviszony és az adott ellátás közötti kapcsolat fennállásával[36].

68. Mivel az alapeljárás tárgyát képező kiegészítő nyugellátás lényegében a J. Römer és a Freie und Hansestadt Hamburg között korábban fennállt munkaviszonytól függ, ezért az EK 141. cikk értelmében „díjazásnak" minősül, és így nem tartozik a 2000/78 irányelv

34 – A fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítélet 57. pontja és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Lásd még a fent hivatkozott Niemi-ügyben hozott ítélet 42. pontját.

35 – A fent hivatkozott Evrenopoulos-ügyben hozott ítélet 16. pontja, valamint a fent hivatkozott Niemi-ügyben hozott ítélet 41. pontja.

36 – A fent hivatkozott Niemi-ügyben hozott ítélet 45. pontja. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy az a tény, hogy a finn állam köztisztviselőinek ellátási rendszere egy összehangolt rendszer részét képezte oly módon, hogy a biztosítottnak járó ellátások összessége tükrözte az érintett egész pályafutása alatt végzett munkáját, függetlenül az adott munkától és a tevékenységi szektortól, továbbá az a körülmény, hogy ezt a rendszert a szociális biztonsági rendszereknek a Közösségen belül mozgó munkavállalókra és családtagjaikra történő alkalmazásáról szóló, 1971. június 14-i 1408/71/EGK tanácsi rendelet (HL L 149., 2. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 1. kötet, 35. o.) hatálya alá tartozóként bejelentették, önmagukban nem zárják ki a Szerződés 119. cikkének alkalmazását, mivel a nyugellátás a munkaviszonyhoz kapcsolódik, következésképpen az állam azt munkáltatói minőségében folyósította.

3. cikkének (3) bekezdésében foglalt kivételek közé.

2. A 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdéséről

69. Feltételezve, hogy – mint ahogyan az számomra valószínűnek tűnik – az előző kérdésre nemleges válasz születik, az Arbeitsgericht Hamburg másodlagosan azt kérdezi egyrészt, hogy az 1. RGG azon rendelkezései esetében, amelyek a nyugellátás kiszámítása során annak összegét illetően különbséget tesznek egyrészt a házas, másrészt a többi ellátásra jogosult között, nevezetesen előnyben részesítik a házas ellátásra jogosultakat, a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdésében foglalt fenntartásról van-e szó, illetve másrészt hogy ebben az esetben mellőzni kell-e ez utóbbi alkalmazását, jóllehet a jogszabály egyetlen normatív rendelkezése sem tartalmazza az irányelv hatályának olyan korlátozását, amely kifejezetten megfelel a hivatkozott preambulumbekezdésnek.

70. Indokolt emlékeztetni arra, hogy a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése alapján az irányelv „nem érinti a családi állapotra és az attól függő ellátásokra vonatkozó nemzeti törvényeket”.

71. A Bizottság egyetért a kérdést előterjesztő bíróság álláspontjával, amely szerint az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontja nem tekinthető a családi állapottal összefüggő nemzeti törvénynek. Ugyanis, mint azt kifejtik, ez a § nem tartalmaz semmilyen rendelkezést a házassággal, mint olyannal kapcsolatban, hanem azt követeli meg, hogy az ellátásra jogosult családi állapota szerint házas személy legyen, ily módon ezt az állapotot szabja az őt megillető ellátás előnyösebb számítási módja alkalmazásának előfeltételéül. Ebből következően e § sokkal inkább a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése értelmében vett családi állapottól függő ellátással kapcsolatos rendelkezésnek minősül.

72. Az Arbeitsgericht Hamburg rögzíti, hogy a kérdést azért terjeszti elő, mert a Németországi Szövetségi Köztársaság két felsőbíróságа[37] a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése hatályának egyértelmű kiterjesztése mellett foglalt állást, amikor az irányelv hatálya alól kizárták az olyan rendelkezéseket, amelyek a tág értelemben vett valamely díjazás kiszámítását a családi állapottól teszik függővé, miként az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontja.

37 – Az alapügyben eljáró bíróság (az előzetes döntéshozatalra utaló határozat 55. pontjában) előadja, hogy a Bundesverwaltungsgericht a fenti, 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdésére alapozott érvelést a házas személyek számára fenntartott „családtámogatási ellátások első szintjére” alkalmazta, és a Bundesgerichtshof ugyanerre az álláspontra helyezkedett egy ugyanezen megkülönböztető ismérvtől függővé tett, (az állam és a szövetségi államok által fenntartott) foglalkozási ellátórendszer kiegészítő nyugellátásaként a túlélő hozzátartozó számára folyósított ellátással, valamint a kiegészítő ellátásoknak az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésében foglaltakkal teljesen egyező előnyösebb számítási módjával kapcsolatban.

73. Osztom a Bizottság véleményét a tekintetben, hogy a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése mindössze megismétli a hatály azon korlátozását, amely a 3. cikk (1) bekezdésének elején szerepel, amelynek értelmében az irányelv csak „[a] Közösségre átruházott hatáskörök korlátain belül" alkalmazható. Az Unió ugyanis semmiféle hatáskörrel nem rendelkezik „a családi állapotra és az attól függő ellátásokra" vonatkozó szabályozással kapcsolatban.

74. A Maruko-ügyben hozott ítéletében[38] a Bíróság egy hasonló kérdésben foglalt állást, amelynek során kifejtette, hogy kétségtelen, hogy a 2000/78 irányelv (22) perambulumbekezdése értelmében vett családi állapot és az azon alapuló ellátások tagállami hatáskörbe tartoznak, és a közösségi jog nem sérti a tagállamok e hatáskörét. Emlékeztetett azonban arra, hogy e hatáskör gyakorlása során a tagállamok kötelesek tiszteletben tartani a közösségi jogot, többek között a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvére vonatkozó rendelkezéseket.

75. Véleményem szerint célszerű lenne pontosítani ezt a megállapítást, jelezve, hogy a családi állapot területén a tagállamoknak engedett hatáskör azt jelenti, hogy a házasság, illetve az akár azonos nemű, akár ellentétes nemű személyek között fennálló, jogilag elismert közösség bármely egyéb formájának szabályozása, továbbá a gyermekek és a tág értelemben vett egyéb családtagok jogi státuszára vonatkozó szabályok megállapítása a tagállamok számára van fenntartva.

76. Egyedül ez utóbbiak dönthetnek abban a kérdésben, hogy jogrendszerük megengedi-e a homoszexuális párok számára elérhető jogi kötelék bármilyen formáját, vagy sem, illetve hogy a házasság intézményét kizárólag az ellentétes nemű párok számára tartja-e fenn. Véleményem szerint amennyiben valamely tagállam az azonos nemű személyek számára nyitva álló, jogilag elismert közösség semmilyen formáját nem engedné meg, az a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetésnek minősülne, mivel az egyenlőség elve, valamint a homoszexuális személyek emberi méltóságának tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség[39] együttes értelmezéséből levezethető, hogy ez utóbbiak számára lehetővé kell tenni, hogy jogilag szentesített elköteleződés keretei között

38 – A fent hivatkozott ítélet 59. és azt követő pontjai, valamint analógia útján az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

39 – Jelzem, hogy a magyar alkotmánybíróság (Alkotmánybíróság), miután az 154/2008. (XII. 17.) számú határozatával megsemmisítette a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. törvényt, mivel az ellentétes az alkotmánynak a házasság intézményét védő 15. §-ával, ugyanis a jogalkotó ezt a másik típusú életközösségi formát nem csupán a homoszexuális, hanem a heteroszexuális párok számára is biztosítani kívánta, 32/2010. (III. 25.) számú határozatában a közelmúltban megállapította, hogy a 2009. évi XXIX. törvény nem ellentétes az alkotmánnyal, mivel a bejegyzett élettársi kapcsolatot a homoszexuális személyek számára tartja fenn. Ez utóbbi határozatában az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az azonos nemű személyek számára biztosított bejegyzett élettársi kapcsolat lehetőségét az emberi méltósághoz való jog indokolja (Magyar Közlöny, 2010/43. szám).

tartós érzelmi közösségben éljenek[40]. Ez a családi állapot szabályozását érintő kérdéskör ugyanakkor véleményem szerint az uniós jog beavatkozási körén kívül esik.

77. Másrészről az uniós jog hatálya alá tartozó tárgykörök esetében, mint amilyen az alapvető szabadságok gyakorlása vagy a munkavégzésük során a munkavállalókkal való bánásmód, a tagállam nem igazolhatja a jogok megsértését a családi állapotra vonatkozó nemzeti szabályok tartalmára hivatkozva.

78. Ki lehet jelenteni, hogy amint azt a Bíróság a Maruko-ügyben hozott ítéletében megállapította, mivel az alapügyben szereplőhöz hasonló ellátás az EK 141. cikk értelmében vett „díjazásnak" tekintendő, és a jelen ügyben előterjesztett első kérdésre adott válaszban kifejtett okok miatt a 2000/78 irányelv hatálya alá tartozik, a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése nem alkalmas ezen irányelv alkalmazandóságának megkérdőjelezésére.

79. A Bíróságnak a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdésére vonatkozó ezen értelmezése olyan jellegűnek tűnik a számomra, amely alkalmas a kérdést előterjesztő bíróság által jelzett, a nemzeti ítélkezési gyakorlatban tapasztalható eltérések elkerülésére, és amely biztosítja a jogszabály egységes alkalmazását. Mindenesetre a hivatkozott preambulumbekezdést, amely a Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok által kifejtett indokok alapján nem rendelkezik önálló jogi kötelező erővel[41], többé nem kellene felhasználni arra, hogy önmagában kizárja azon belső jogi rendelkezések 2000/78 irányelvvel való összeegyeztethetőségének ellenőrzését, amelyek alapján a házastársak szélesebb körű kedvezményekben részesülnek, mint a bejegyzett élettársak. A 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése ténylegesen arra korlátozódik, hogy emlékeztet az EK 13. cikk (1) bekezdéséből levezetett korlátozásra, azaz hogy egyértelművé tegye, hogy az irányelvet a „Közösségre átruházott hatáskörökre" lehet alkalmazni, összhangban az említett irányelv 3. cikke (1) bekezdésének elejével.

80. Mindazonáltal emlékeztetek arra, hogy a tagállamok nem mentesülhetnek az uniós jog

40 – Ezzel kapcsolatban felhívom a figyelmet az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) 2010. június 24-i Schalk és Kopf kontra Ausztria ítéletére (az *Ítéletek és Határozatok Tárában* még nem tették közzé), amely szerint a korábban még nem rendezett kérelmet, amelyben a hivatalosan együtt élő, azonos nemű osztrák állampolgárok az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (a továbbiakban: EJEE) 12. cikkére hivatkozva azt sérelmezték, hogy a hatóságok megtagadták, hogy házasságot kössenek, egyhangúlag elutasította. A kérelmezők hivatkoztak az őket érintő, szexuális irányultságukon alapuló hátrányos megkülönböztetésre is, mivel megtagadták tőlük a házasságkötést, és kapcsolatuk törvényes elismerése érdekében nem áll más lehetőség a rendelkezésükre, mindazonáltal az EJEB megállapította, hogy nem sérült az egyezmény 8. cikkével összefüggésben vizsgált 14. cikke. Végezetül a kérelmezők az EJEE 1. kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikkére hivatkozva azt állították, hogy a házaspárokhoz képest hátrányos anyagi helyzetbe kerültek, de a bíróság ezt a kérelmet nyilvánvalóan megalapozatlannak minősítette. Hozzáteszem, hogy az osztrák jogrendszer a hivatalos együttélést a homoszexuális személyek számára nyitva álló, és a házassághoz nagyban hasonlító együttélési formaként elismeri.

41 – A fent hivatkozott Maruko-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 76. pontja. Az itt érintetthez hasonló valamely preambulumbekezdés érvényessége arra korlátozódik, hogy értelmezési eszközként szolgáljon, amennyiben az irányelv lényeges rendelkezéseinek indokolását tartalmazza, és nem hordozhat kötelező erővel rendelkező normatív tartalmat.

tiszteletben tartására vonatkozó általános kötelezettség alól akkor sem, amikor a számukra fenntartott hatáskörök keretei között járnak el, és ebbe beletartozik a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvével kapcsolatos normák tiszteletben tartása is.

81. Mindebből következik, hogy ellentétben a nemzeti ítélkezési gyakorlatban kialakult álláspontt al, a 2000/78 irányelv (22) preambulumbekezdése alapján nem vonható kétségbe, hogy az irányelv alkalmazható – az 1. RGG-hez hasonlóan – a tág értelemben vett díjazás kiszámításával kapcsolatos azon rendelkezésekre, amelyek meghatározó tényezője egy adott családi állapot, nevezetesen a házasság.

82. A fentieket összefoglalva véleményem szerint az első és második kérdést akként kell megválaszolni, hogy az 1. RGG és az ezzel együttesen értelmezett HmbZVG által szabályozott, a Freie und Hansestadt Hamburg volt munkavállalóinak és túlélő hozzátartozóinak folyósított kiegészítő nyugellátások a 2000/78 irányelv tárgyi hatálya alá tartoznak, és ezért a belső jogi rendelkezéseket az irányelv követelményeinek mércéjével kell vizsgálni.

C – A 2000/78 irányelv értelmében vett szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés fennállásáról

83. A harmadik kérdés abban az esetben merül fel, ha az előző kérdésekre adott válasz arra az eredményre vezetne, hogy – amint azt magam is vélem – a 2000/78 irányelvet alkalmazni kell az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdésére, amelynek értelmében a nyugellátás összege a házas ellátásra jogosultak számára kedvezőbb az olyan ellátásra jogosulttal szemben, aki azonos nemű személlyel él élettársi kapcsolatban. A kérdést előterjesztő bíróság azt kérdezi, hogy ezen jogszabály összeegyeztethetetlen-e a 2000/78 irányelv együttesen értelmezett 1. és 2. cikkével, valamint 3. cikke (1) bekezdésének c) pontjával, amennyiben az alapeljárás felperesét közvetlenül vagy csupán közvetett módon hátrányosan megkülönbözteti annak szexuális irányultsága alapján[42].

1. A közvetlen hátrányos megkülönböztetésről

84. Az alapügyben eljáró bíróság kijelenti, hogy hajlik azon vélekedésre, miszerint az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontja közvetlen hátrányos megkülönböztetést valósít meg. Kiemeli, hogy a házasság a heteroszexuális irányultságú személyek számára, illetve az élettársi kapcsolat a homoszexuális

42 – A 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján szexuális irányultságon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, „ha egy személy egy másikhoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy fog részesülni egy hasonló helyzetben [szexuális irányultsága] alapján”. Ezzel szemben az említett irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja alapján szexuális irányultságon alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetés valósul meg, „ha egy látszólag semleges előírás, feltétel vagy gyakorlat [egy bizonyos szexuális irányultságú] személyt más személyekkel szemben [mégis] hátrányos helyzetbe hoz, kivéve ha az előírás, feltétel vagy gyakorlat törvényes cél által objektíve igazolható, és a cél elérésére irányuló eszközök megfelelők és szükségesek”.

irányultságú személyek számára a jogilag szabályozott életközösség vagy családi állapot leggyakoribb formáját testesítik meg, még akkor is, ha nem lehet kizárni, hogy homoszexuális irányultsága ellenére bárki házasságot kössön egy ellenkező nemű személlyel. Ki kell emelni, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozatban adott tájékoztatás alapján az a tény, hogy kizárólag két ellenkező nemű személy köthet egymással házasságot, nem szerepel kifejezetten a BGB-ben, de a gyakorlatban a házasság szükséges előfeltételének minősül. Ezzel szemben az LpartG 1. §-ának (1) bekezdéséből következően kizárólag két azonos nemű személy létesíthet egymással az említett törvény szerinti élettársi kapcsolatot.

85. A Freie und Hansestadt Hamburg azt állítja, hogy a jogvita tárgyát képező szabályozás, amely az élettársak számára nem a III/0. adózási osztály, hanem az I. adózási osztály szerint biztosít jogosultságot a kiegészítő ellátás rendszeréhez, nem jelent nemen vagy szexuális irányultságon alapuló eltérő bánásmódot.

86. J. Römer kiemeli, hogy igaz, hogy a fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítéletben a Bíróság a kérdést előterjesztő bíróságra utalta annak megítélését, hogy fennállt-e az „összehasonlítható helyzet”, ugyanakkor rögzítette az ehhez szükséges egyértelmű tartalmi szempontokat is. Mindenekelőtt emlékeztet arra, hogy a 2000/78 irányelv alapján a Bíróság nem a maximális egyezőség értelmében vett azonosságot, hanem csupán összehasonlítható jelleget követel meg. Hozzáteszi, hogy ez utóbbi bizonyításához nem a jogintézményeket kell absztrakt módon egymáshoz mérni, hanem az érintett személyek két csoportját, mégpedig konkrét módon, a szóban forgó szociális ellátások szempontjából. A német felsőbíróságok – amelyek álláspontja szerint tévesen értelmezték a 2000/78 irányelvet és a Maruko-ügyben hozott ítéletben adott értelmezési szempontokat – ítélkezési gyakorlatával szemben a jelen esetben egyrészt a Freie und Hansestadt Hamburg élettársával bejegyzett élettársi kapcsolatban élő volt alkalmazottját, másrészt a Freie und Hansestadt Hamburg házastársával házasságban élő volt alkalmazottját kell összehasonlítani. J. Römer elsődlegesen amellett érvel, hogy az említett irányelv által a hátrányos megkülönböztetéssel szemben biztosítani kívánt hatékony jogorvoslat érdekében a Bíróságnak jobban ki kell fejtenie azokat a tartalmi ismérveket, amelyeket a nemzeti bíróságoknak az összehasonlítás során alkalmazniuk kell.

87. A Bizottság az Arbeitsgericht Hamburghoz hasonlóan úgy véli, hogy a jelen ügyben az élettársak kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek a nyugellátás szempontjából, mint a házastársak, és a jelen ügyben nem állt fenn olyan elfogadható indok, amely az egyenlőtlen bánásmódot igazolhatná. Úgy érvel, hogy különösen nem igazolja ezt a különbségtételt az a körülmény, hogy a házastársakat esetlegesen terheli a gyermekek oktatásának terhe, mivel az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontja valamennyi, nem tartósan különélő házas ellátásra jogosultnak biztosítja a juttatást, függetlenül attól, hogy vannak-e leszármazottaik. A Bizottság osztja a kérdést előterjesztő bíróság véleményét a tekintetben is, hogy nincs olyan tapasztalati bizonyíték, amely azt támasztaná alá, hogy a házas ellátásra

jogosultaknak nagyobb támogatásra lenne szükségük az élettársakhoz képest a partnerüket megillető ellátások szempontjából. Hozzáteszi, hogy a szóban forgó jogszabály semmi esetre sem lenne alkalmas a megjelölt cél elérésére, mivel nem veszi figyelembe, hogy született-e az ellátásra jogosultnak és házastársának gyermeke, és ezt a tényt nem támasztja feltételül sem. A Bizottság úgy véli, hogy a fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítéletben követett megoldással szemben a jelen ügyben szükségtelen lenne az alapügyben eljáró bíróság elé utalni a döntést abban a kérdésben, hogy a szóban forgó támogatás szempontjából a házastárs és az élettárs összehasonlítható helyzetben van-e, mivel az előzetes döntéshozatalra utaló határozatában az eljáró bíróság már elvégezte az utóbbi jogi státuszára vonatkozó szükséges vizsgálatokat, és ebben a vonatkozásban hasznos következtetéseket vont le. Javasolja, hogy a Bíróság határozatában állapítsa meg, hogy az alapeljárás tárgyát képező rendelkezésekhez hasonló szabályozás szexuális irányultságon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetést valósít meg.

88. A 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése a) pontjának szövegéből következik, hogy az érintettek helyzetének összehasonlítható jellegétől függ, hogy megállapítható-e a jogszabály értelmében vett közvetlen hátrányos megkülönböztetés fennállása. Így tehát meghatározóak azok a szempontok, amelyek alapján az összehasonlíthatóságot vizsgálni kell. A Bíróságnak a válaszadás során több követelményt kell összeegyeztetnie, nevezetesen nem csupán úgy kell megadnia az alapeljárásban való ítélethozatalhoz szükséges minden lényeges információt a kérdést előterjesztő bíróság számára, hogy ne vonja el a nemzeti bíróság hatáskörét, hanem biztosítani kell emellett az uniós jog teljes érvényesülését akként, hogy eközben tiszteletben tartja a tagállamok kizárólagos hatáskörét például a családi állapot kérdésében.

89. Előzetesen megjegyzem, hogy a tagállamok túlnyomó többségében a házasság fogalma egy férfi és egy nő egyesülésére vonatkozik. A bejegyzett élettársi kapcsolat, illetve a hasonló jogi kötelék vagy csupán az azonos neműek számára hozzáférhető, vagy a különböző nemű párok számára is nyitva áll, mint például a francia jogban elismert polgári együttélési szerződés (pacte civil de solidarité). A homoszexualitás és a két személy közötti életközösség formája között nincs egyenes összefüggés. Ténylegesen nem lehet kizárni, hogy egy homoszexuális irányultságú személy társadalmi okokból úgy dönt, hogy egy ellenkező nemű személlyel házasságot köt, és hasonlóképpen semmi akadálya nincs annak, hogy egy heteroszexuális irányultságú személy azonos nemű személlyel bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítsen. Ugyanakkor véleményem szerint a jogi elemzés során ezt az öncélú elméleti feltevést figyelmen kívül lehet hagyni. A valósággal ellentétes lenne tagadni azt, hogy az olyan országokban, mint például Németország, ahol az azonos neműek nem köthetnek egymással házasságot, és a számukra biztosított jogilag elismert életközösségi forma a bejegyzett élettársi kapcsolat, az ilyen élettársi kapcsolatban

élő személyeket hátrányosan érintő egyenlőtlen bánásmód szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés forrása[43].

90. Bár a Bíróság a Maruko-ügyben hozott ítéletében[44] a nemzeti bíróság hatáskörében hagyta a kérdés vizsgálatát, úgy tűnik, hogy a meglehetősen világos szempontok meghatározásával hallgatólagosan mégis állást foglalt a helyzetek összehasonlíthatósága mellett. A 2000/78 irányelv 2. cikke(2) bekezdésének a) pontjában használt kifejezéseknek megfelelően a Bíróság nem követelt meg azonos helyzetet, hanem a német jognak a kérdést előterjesztő bíróság által elvégzett elemzésére támaszkodva kellően összehasonlítható helyzetre utalt. Az Emberi Jogok Európai Bíróság ugyanezt a megközelítést alkalmazza[45].

91. Emlékeztetni kell arra, hogy a házasság – erkölcsi, vallási vagy szociológiai jelentőségétől függetlenül – jogi értelemben olyan összetett jogintézmény, amelynek tartalmát azok a jogok és kötelezettségek határozzák meg, amelyek a házastársakat egymással szemben, valamint harmadik személyekkel és a társadalom egészével szemben megilletik, illetve terhelik. Ezen túlmenően a házasság léte további joghatások előfeltétele lehet, mind a szociális, mind az adó- vagy a közigazgatási jog területén. Hasonlóképpen a bejegyzett élettársi kapcsolatot vagy bármely más, jogilag elismert egyesülési formát egyrészt a felek jogai és kötelezettségei, másrészt az érintett jogrend által az élettársi kapcsolathoz fűzött jogkövetkezmények jellemzik.

92. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a helyzetek összehasonlíthatóságát az adott ügyben szóban forgó ellátás vonatkozásában kell vizsgálni, azaz a releváns jogi rendelkezésre kell összpontosítani, és csupán a jogi helyzet átfogó megközelítése nem elegendő. Így a Bíróság, szem előtt tartva, hogy a Maruko-ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés az elhunyt ellátásra jogosult élettársa számára megállapított hozzátartozói nyugellátással volt kapcsolatos, miután megállapította, hogy a német jogban „az élettársi közösség tekintetében létrehozott szabályozásnak a házasságra irányadó szabályozáshoz történő fokozatos [közelítésére került sor]", kiemelte, hogy az „özvegyi nyugdíj vonatkozásában az élettársi közösséget a házassággal egyenrangúnak kell tekinteni"[46].

93. A helyzetek összehasonlítását tehát a szóban forgó ellátás szempontjából releváns, a házasságban és az élettársi kapcsolatban élő

43 – Ide kapcsolódik az első Sénat du Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság szenátusa) 2009. július 7-én meghozott végzésében (BVerfG, 1 BvR 1164/07) elfogadott álláspontja. Az ilyen jellegű hátrányos megkülönböztetés fennállásának megállapíthatóságával kapcsolatban az alkotmánybíróság kiemelte, hogy a szexuális irányultság szoros összefüggésben áll a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat közötti választással (89. pont), és a német jogalkotó a jogi kötelék ez utóbbi formáját azért hozta létre, hogy lehetővé tegye a homoszexuális személyek számára, hogy életközösséget létesítsenek (90. pont).

44 – A fent hivatkozott ítélet 69. pontja.

45 – Így az EJEB Nagytanácsa a 13378/05. sz., Burden kontra Egyesült Királyság ügyben 2008. április 29-én hozott ítéletében úgy határozott, hogy a több mint harminc éve egy osztatlan közös házban együtt élő nővérek az EJEE 14. cikke alapján nem sérelmezhetik az eltérő bánásmódot az adóztatásban, mert nem voltak az élettársakkal összehasonlítható helyzetben.

46 – A fent hivatkozott ítélet 67–69. pontja.

személyeket a magánjog szerint megillető különös jogok és kötelezettségek azonosítására összpontosító elemzésre kell alapozni. Véleményem szerint a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmának hatékony érvényesülése nem volna biztosítható, ha a jogintézmények teljes azonossága lenne szükséges, vagy ha az adott ügy szempontjából lényegtelen jogokat és kötelezettségeket kellene figyelembe venni.

94. Különösen az élettársi közösség halál vagy egyéb ok miatt bekövetkező esetleges megszűnése esetén alkalmazandó szabályozásnak nem kellene kihatnia a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat helyzeteinek összehasonlítására az olyan ellátás folyósításával kapcsolatban, amely attól függ, hogy a házas ellátásra jogosult nem él tartósan külön a házastársától. Ellenkezőleg, az ilyen szabályozásnak az egymástól különélő házastársak, illetve élettársak helyzetének összehasonlítására kellene hatással lennie.

95. Az adójog, illetve a szociális vagy közigazgatási jog által a házassághoz – mint valamely juttatás vagy jogosultság feltételéhez – fűzött joghatások szintén nem lehetnének kihatással a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő személyek helyzetének összehasonlítására, mivel az említett rendelkezésekkel megvalósított eltérő bánásmód inkább értékelhető a hátrányos megkülönböztetés fennállására utaló jelként, mint a helyzetek összehasonlíthatóságát meghatározó tényezőként.

96. Minthogy a Bíróság a Maruko-ügyben hozott ítéletében már leírta a folyamatot[47], ezért szükségtelennek tartom újra ismertetni azokat a lépéseket, amelyeken keresztül a német polgári jog a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozását a házasságra fennálló szabályozáshoz igazította.

97. Konkrétan az alapügyben szóban forgó ellátással, azaz a Freie und Hansestadt Hamburg által az egyik volt munkavállalója számára nyújtott kiegészítő nyugellátással kapcsolatban a házastársak közötti vagyoni jellegű kötelezettségek jogterületéről van szó. Megítélésem szerint az előzetes döntéshozatalra utaló határozatban szereplő információk alapján az élettársakat kölcsönös kötelezettség terheli egyrészt arra vonatkozóan, hogy gondoskodniuk kell egymásról, és támogatniuk kell egymást, másrészt hogy munkájukkal és vagyonukkal megfelelő módon hozzájáruljanak az élettársi közösség szükségleteinek kielégítéséhez[48], hasonlóan a házastársakat az életközösség fennállása alatt terhelő kötelezettséghez[49]. Jóllehet az LpartG a házasságban és a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő párok jogait nem teljesen egységesen határozta

47 – A fent hivatkozott ítélet 67. és azt követő pontjai.

48 – A 2004. december 15-i törvénnyel módosított, 2005. január 1-jétől hatályos élettársi kapcsolatról szóló törvény (Gesetz zur Überarbeitung des Lebenspartnerschaftsrechts, LPartG) 2. és 5. §-a.

49 – Így az LpartG 5. §-a kifejezetten a BGB párhuzamos rendelkezéseire utal, mivel előírja, hogy „e tekintetben megfelelően alkalmazni kell a polgári törvénykönyv [BGB] 1360. §-ának második mondatát, 1360a. és 1360b. §-át, valamint a 16. § második franciabekezdését”.

meg, e kétfajta egyesülés kötelezettségeit nagyrészt hasonlóan állapította meg, különösen pénzügyi vonatkozásokban.

98. Az alapügyben eljáró bíróság szerint az LpartG egymást követő módosításai nyomán[50] „nincs értékelhető jogi különbség a német jog által elismert e két személyállapot, azaz a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat között [...]. A különbség mára lényegében egyetlen tényben áll: a házasság feltétele, hogy a házastársak különböző neműek legyenek, míg a bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítő személyeknek azonos neműeknek kell lenniük". Nincs tehát a helyzetek között olyan elégséges különbség, amely igazolhatna egy olyan eltérő bánásmódot, amilyen az alapeljárás tárgyát képezi.

99. Az ügy iratai alapján egyértelmű, hogy J. Römer nyugdíját meg kellett volna emelni az 1. RGG 8. §-a (10) bekezdésének utolsó mondata alkalmazásával, amennyiben 2001 novemberében egy nővel kötött volna házasságot, ahelyett hogy egy férfival bejegyzett élettársi kapcsolatot létesített. Ez a kedvezőbb bánásmód nem áll összefüggésben sem az életközösség tagjainak jövedelmével, sem azzal, hogy vannak-e gyermekek, sem más, az életközösség gazdasági szükségleteivel kapcsolatos tényezővel. Ezenkívül a munkaviszonyban töltött időszak alatt az érdekelt hozzájárulási kötelezettségét semmilyen módon nem érintette a családi állapota, minthogy a nyugellátás költségeihez ugyanolyan mértékű befizetéssel volt köteles hozzájárulni, mint házas munkatársai. A megállapított egyenlőtlen bánásmód tehát kizárólag a 2000/78 irányelv által tiltott szemponton, nevezetesen a szexuális irányultságon alapult.

100. Tekintettel a kérdést előterjesztő bíróság által bemutatott tényezőkre, az alapeljárás tárgyát képező ellátás tekintetében a házassági szerződést kötött személyek és a hatályos nemzeti jogszabályok alapján bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítő személyek helyzete a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja értelmében összehasonlíthatónak tűnik. Ilyen körülmények között úgy tűnik, hogy a nyugellátás összegének az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése szerinti, kizárólag a házasságkötés szempontjára tekintettel történő megemelése szexuális irányultságon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetést valósít meg.

2. A közvetett hátrányos megkülönböztetésről

101. A 2000/78 irányelv közvetett hátrányos megkülönböztetés fogalmát szabályozó 2. cikke (2) bekezdése b) pontja értelmezésének kérdése csak abban az esetben merül fel, ha nem kerül sor a közvetlen hátrányos megkülönböztetés fennállásának megállapítására akár azért, mert a helyezetek összehasonlíthatóságának vizsgálata során maga a Bíróság erre jutott, amennyiben – miként azt a Bizottság is javasolja – úgy ítéli meg, hogy a kérdés vizsgálatába bocsátkozhat, akár

50 – Az Arbeitsgericht Hamburg megjegyzi, hogy a 2004. december 15-i törvénnyel módosított élettársi kapcsolatról szóló törvény „tovább közelítette a bejegyzett élettársi kapcsolat státuszát a házasságéhoz".

azért, mert ezt az elemzést saját hatáskörében elvégző nemzeti bíróság erre az eredményre jut. Így tehát az alábbi észrevételeket csak másodlagosan és csupán a teljesség kedvéért adom elő.

102. Az alapeljárás felperese azt kéri a Bíróságtól, hogy terjessze ki a fent hivatkozott Maruko-ügyben követett ítélkezési gyakorlatát, és egyúttal válaszolja meg a közvetett hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó kérdést is. J. Römer annak alátámasztására, hogy szexuális irányultságán alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetés áldozata, arra hivatkozik, hogy az a tény, miszerint az ellátásokat kizárólag az ellentétes nemű személyek között érvényes házassághoz kötik, erre az eredményre vezet, anélkül hogy ez az uniós jognak megfelelően objektíven igazolható lenne. Úgy érvel, hogy a Freie und Hansestadt Hamburg nem indokolta meg, hogy mennyiben szükséges a házaspárok védelme érdekében az, hogy ő maga kisebb összegű nyugdíjat kap, mint heteroszexuális munkatársai, annak ellenére, hogy 45 éven keresztül ugyanolyan mértékű hozzájárulást fizetett a foglalkozási ellátási rendszernek.

103. A Bizottság a Bíróság életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatban kialakított ítélkezési gyakorlatára[51] hivatkozva kifejti, hogy a tagállamok széles mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek a szociálpolitikai céljaik elérésére alkalmas eszközök megválasztásában, ugyanakkor e mérlegelési mozgástér nem járhat azzal a hatással, hogy megfossza lényegétől a hátrányos megkülönböztetés tilalma elvének átültetését.

104. Amennyiben nem nyerne megállapítást, hogy a szóban forgó ellátás szempontjából az élettársak és a házastársak összehasonlítható helyzetben vannak, és így a jelen ügyben kizárttá válna a közvetlen hátrányos megkülönböztetés fennállásának megállapítása, úgy a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i) alpontját kellene értelmezni annak érdekében, hogy a Bíróság a kérdést előterjesztő bíróság segítségére legyen annak meghatározása során, hogy az alapügy tárgyát képező szabályozás megvalósíthat-e szexuális irányultságon alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetést.

105. Tudomásom szerint az ítélkezési gyakorlatban nem található a közvetett hátrányos megkülönböztetés, különösen a 2000/78 irányelv értelmében vett szexuális irányultságon alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetés fogalmának értelmezésével foglalkozó megállapítás.

106. A hivatkozott irányelv alapján elsőként azt kell vizsgálni az adott ügyben, hogy fennáll-e olyan, „látszólag semleges előírás [vagy] feltétel, [amely] egy bizonyos [...] szexuális irányultságú személyt más személyekkel szemben hátrányos helyzetbe hoz". Az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdésében szereplő, a házassági kapcsolatra vonatkozó feltétel elsőre a megkülönböztetést megalapozó semleges feltételnek tűnik. Abban az esetben

51 – Lásd különösen a C-388/07. sz. Age Concern England ügyben 2009. március 5-én hozott ítélet (EBHT 2009., I-1569. o.) 47. és azt követő pontjait. Hangsúlyozni kell, hogy a 2000/78 irányelv különös szabályokat állapít meg az életkoron alapuló akár közvetlen, akár közvetett egyenlőtlen bánásmód elfogadhatóságát megalapozó indokokkal kapcsolatban (lásd Kokott főtanácsnok által a Bíróság előtt folyamatban lévő C-499/08. sz. Andersen-ügyben 2010. május 6-án ismertetett indítvány 32. pontját).

azonban, ha a házasságot és az ebből származó előnyöket kizárólag a különböző nemű személyek számára tartják fenn, mint ahogyan Németországban is így van, akkor egy hasonló feltétel megkülönböztető hatása nem hagyható figyelmen kívül. Mindez különösen hátrányosnak bizonyul a homoszexuális személyek számára, mivel a bejegyzett élettársi kapcsolaton kívül más jogi eszköz nem áll a rendelkezésükre együttélésük formalizálására, és így nem kerülhetnek az előnyben részesített csoportba, hacsak nem tagadják meg szexuális irányultságukat.

107. Az itt követett megközelítés nem lehet szubjektív, hanem objektívnek kell lennie. Nincs jelentősége annak, hogy a fennálló házasság megkövetelése kifejezetten az azonos nemű párok kizárását célozza-e, ha megállapítható, hogy önmagában hátrányosabb helyzetbe hozza őket a különböző nemű párokhoz képest. Igaz, hogy az alapügy tárgyát képező rendelkezés valamennyi nem házas ellátásra jogosultat kizár[52], azonban a sérelem a homoszexuális személyeket ténylegesen jobban érinti, mint például az együtt élő heteroszexuális személyeket, mivel ez utóbbiakat nem fosztották meg véglegesen attól, hogy részesüljenek az előnyben, hiszen nyitva áll előttük a házasságkötés lehetősége, ha egy napon így döntenének.

108. A közvetett hátrányos megkülönböztetés megvalósulásához önmagában nem elegendő annak megállapítása, hogy az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése alkalmas a „hátrányos helyzet” előidézésére, mivel azt a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i) alpontja alapján „törvényes cél” „objektíve” igazolhatja. A Freie und Hansestadt Hamburg által előadott indokolás az adózási rendszeren alapul, ám ennek sem a valóságalapját, sem a törvényességét nem támasztotta alá semmilyen bizonyítékkal, habár a bizonyítási kötelezettség az alapeljárás alperesét terheli. A kérdést előterjesztő bíróság a maga részéről a jogalkotónak a házasság és a család védelmére irányuló lehetséges szándékát hívja fel igazolásul[53].

109. Mindenekelőtt jelzem, hogy a szóban forgó egyenlőtlen bánásmód és az önmagában „törvényes célként” tekinthető házasság és család védelme közötti okozati összefüggés véleményem szerint kétséges.

110. Feltéve, hogy egy ilyen cél törvényességét elfogadjuk, az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdésében foglalt rendelkezések megítélésem szerint nem felelnek meg a megalapozottság és az arányosság követelményének, amelyeket

52 – Ugyanakkor emlékeztetek arra, hogy az 1.RGG 10. §-ának (6) bekezdése akként rendelkezik, hogy a III/0. adózási osztály alkalmazásából következő előnyösebb számítási mód nem csupán a házas ellátásra jogosultakat illeti meg, hanem azokat a nem házas ellátásra jogosultakat is, akik családi támogatásban vagy kapcsolódó ellátásban részesülnek.

53 – Erre a kérdésre a német alkotmány fent hivatkozott, e körbe tartozó célt kimondó 6. cikke (1) bekezdésének hatásaival kapcsolatos, utolsóként előterjesztett kérdésekre adandó válasz keretében visszatérek.

a 2000/78 irányelv támaszt abban a rendelkezésében, amely előírja, hogy „a cél elérésére irányuló eszközök[nek] megfelelők[nek] és szükségesek[nek]" kell lenniük. Úgy vélem, hogy a házasság intézményének támogatására egyéb eszközök is rendelkezésre állnak, mint a homoszexuális párok anyagi érdekeinek megsértése, még ha csak közvetett módon is, hiszen ők egyébként sem köthetnek Németországban házasságot, és így nem áll fenn az a kockázat, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatot választják a házasság helyett. Mindenesetre a házasság intézményének védelme megvalósítható anélkül is, hogy egy jogilag elismert együttélési mód előnyben részesítése egy másikhoz képest megfelelő vagy szükséges legyen[54].

111. A fenti megfontolások alapján konkrétan annak megállapítása, hogy fennáll-e közvetett hátrányos megkülönböztetés, az előtte folyamatban lévő jogvita tényeinek értékelésére és az alkalmazandó nemzeti jogszabályok értelmezésére egyedül hatáskörrel rendelkező, az alapügyben eljáró bíróság feladata. Azt kell mérlegelnie, hogy azt a körülményt, hogy J. Römer az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése alapján egy házas személyhez képest alacsonyabb összegű nyugdíjban részesül, valamely törvényes cél objektíve igazolja-e, és ha igen, mennyiben, továbbá hogy a cél elérésével arányos eszköz-e az, hogy az ezen előnyben való részesülés előfeltétele a fennálló házasság.

3. Közbenső következtetés

112. A harmadik kérdésben felvetett problémakört összefoglalva azt javasolom, hogy a Bíróság a kérdést akként válaszolja meg, hogy a 2000/78 irányelv 1., 2. cikkének és 3. cikke (1) bekezdése c) pontjának összefüggő rendelkezéseivel ellentétes az alapeljárásban szereplőhöz hasonló szabályozás, amely alapján a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő ellátásra jogosult nem kap azzal egyenértékű kiegészítő nyugellátást, mint amelyet egy tartósan nem különélő ellátásra jogosult megkap, jóllehet a nemzeti jogszabályok szerint az említett élettársi közösség a szóban forgó ellátás tekintetében az azonos nemű személyeket a házastársakéval összehasonlítható helyzetbe hozza. Az összehasonlíthatóság vizsgálata során a házastársakat és élettársakat megillető, illetve terhelő azon – a házasságra és a bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó rendelkezésekből következő – jogokat és kötelezettségeket kell elemezni, amelyek a

54 – Lásd a német szövetségi alkotmánybíróság fent hivatkozott 2009. július 7-i végzését. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szintén kiemelte, hogy „habár az államok széles mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek, a szexuális irányultságon [...] alapuló eltérő bánásmód [esetében is] megköveteli az arányosság elve, hogy a választott intézkedés általában alkalmas legyen a cél megvalósítására, de bizonyítani kell azt is, hogy a cél eléréséhez szükséges volt bizonyos személyek – a jelen ügyben homoszexuális kapcsolatban élő személyek – kizárása a szóban forgó intézkedés hatálya alól" (a 2003. július 24-i Karner kontra Ausztria ítélet 41. pontja, *Ítéletek és Határozatok Tára* 2003–IX).

szóban forgó ellátás feltételei szempontjából relevánsak. A kérdést előterjesztő bíróság feladata annak vizsgálata, hogy az élettárs összehasonlítható helyzetben van-e a Freie und Hansestadt Hamburg által működtetett foglalkozási ellátórendszer keretében a kiegészítő nyugellátásban részesülő házastárssal.

113. Amennyiben a helyzetek összehasonlíthatóságára vonatkozó elemzés kizárja a szexuális irányultságon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés megállapítását, úgy másodlagosan megállapítható legalább a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i) alpontja szerinti közvetett hátrányos megkülönböztetés, mivel az 1. RGG nem tartósan különélő ellátásra jogosult számára kedvezőbb kiegészítő nyugellátás-számítási módot előíró 10. §-ának (6) bekezdése egyrészt sajátos hátrányos helyzetbe hozza a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő ellátásra jogosultat, másrészt objektíve nem törvényes célt szolgál, illetve nem minősül e cél eléréséhez megfelelő vagy szükséges eszköznek, amelynek megállapítása a kérdést előterjesztő bíróság feladata.

D – *Az EK 141. cikk vagy az uniós jog valamely általános elve megsértéséről*

114. A kérdést előterjesztő bíróság negyedik kérdésében lényegében arra keresi a választ, hogy abban az esetben, ha nem nyerne megállapítást, hogy az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése sérti a 2000/78 irányelvet, akkor ettől függetlenül megállapítható-e, hogy a hivatkozott belső jogi rendelkezés az EK 141. cikkbe vagy az uniós jog valamely általános elvébe ütközik.

115. Ez a kérdés közelebbről három lehetőségre bontható. Ezzel kapcsolatban az Arbeitsgericht Hamburg kiegészítő előzetes döntéshozatal iránti kérelmében további felvilágosítást adott.

116. Jelzem, hogy a negyedik kérdésben tételezett első és második eshetőség szerint a 2000/78 irányelv alkalmazásának esetleges kizárására irányuló kérdésre igenlő válasz születik. A negyedik kérdés harmadik része abban a feltételezésben értelmezhető, hogy az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése nem ütközik a 2000/78 irányelvben rögzített közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés tilalmába. A fent kifejtett indokok alapján ennek az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésnek a három része véleményem szerint tárgytalan. Mindazonáltal a teljesség kedvéért az alábbiakban másodlagosan kifejtem a válasz elemeit arra az esetre, ha a Bíróság nem követné a javaslataimat.

117. Álláspontom szerint az alapeljárásban nem állapítható meg az EK 141. cikk esetleges megsértése. Emlékeztetek rá, hogy az említett cikk annak „az elvnek az alkalmazását

[írja elő], hogy a férfiak és a nők egyenlő vagy egyenlő értékű munkáért egyenlő díjazást kapjanak".

118. Az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése nem ütközhet az ekként elismert elvvel, mivel a nyugdíjszámítás során az alapeljárás felperesét hátrányosan érintő eltérő bánásmód nem a férfiak és nők közötti megkülönböztetésen alapult, hanem a házasságban élő és a többi alkalmazott közötti megkülönböztetésen. Ezt tulajdonképpen maga a kérdést előterjesztő bíróság is elismeri, de úgy véli, hogy a hivatkozott cikk hátrányos megkülönböztetést valósít meg arra tekintettel, hogy az alapeljárás felperese férfi, mivel a házasságkötés lehetőségének hiányában J. Römer nem létesíthetett az élettársi kapcsolaton kívül más jogi kapcsolatot egy másik férfival.

119. Megjegyzem ugyanakkor, hogy – amint azt a Bizottság is megállapította – a szóban forgó belső jogi rendelkezés az azonos nemű nyugellátásra jogosultak érdekeit sérti, függetlenül attól, hogy az élettársi kapcsolat két férfi vagy két nő között jött-e létre. Ezenkívül a J. Römert ért jogsérelem nem áll összefüggésben sem az ő, sem az élettársa nemével, hanem kizárólag a házasságkötés hiányából következik. Egyértelműnek tűnik számomra, hogy egy ilyen rendelkezés nem lehet ellentétes az EK 141. cikkel, amely nem a szexuális irányultságon alapuló, hanem a nemek közötti megkülönböztetéssel kapcsolatos.

120. Igaz, az alapügyben eljáró bíróság által előadott érvelés hasonlít a Bíróság K. B.-ügyben hozott ítéletének[55] indokolására, amely szerint az EK 141. cikk főszabály szerint ellentétes az olyan szabályozással, amely az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) megsértésével kizárja a házasságkötés feltételének teljesítését egy olyan pár számára, amelynek egyik tagja olyan transzszexuális személy, aki a nemet megváltoztató operációnak vetette alá magát, de az anyakönyvben továbbra is a másikkal azonos neműként tüntették fel, habár ez a feltétel szükséges ahhoz, hogy egyikük részesülhessen a másik – az EK 141. cikk értelmében vett – díjazásának egy elemében, nevezetesen az özvegyi nyugdíjban.

121. Még ha J. Römer és élettársa a K. B.-ügy érdekeltjeivel azonos helyzetben vannak is, tekintettel arra, hogy a házasság a különböző nemű személyek számára van fenntartva, mégsem hiszem, hogy a jelen ügyben ez az akadály nemen alapuló hátrányos megkülönböztetésnek minősülne. A hivatkozott ügyben a Bíróság nem vonta kétségbe az Egyesült Királyság jogának a közösségi joggal való összeegyeztethetőségét arra tekintettel, hogy nem nyitja meg a házasságkötés jogát az azonos nemű személyek számára, hanem azt csupán az özvegyi nyugdíj nyújtásához elengedhetetlen előzetes feltételek egyikéhez, nevezetesen a házasságkötési képességhez kapcsolódóan vizsgálta[56]. Hasonlóképpen, az, hogy J. Römer számára nem volt lehetséges a házasságkötés, a családi állapot szabályozásával kapcsolatos

55 – A C-117/01. sz. ügyben 2004. január 7-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-541. o.).

56 – Az ítélet 28., 30. és 33. pontja.

hatáskörét gyakorló Németországi Szövetségi Köztársaság döntéséből következett, amely a házasság intézményét az ellenkező neműek számára tartotta fenn. Mivel a homoszexuális személyeket hasonló módon érintik ennek a jogalkotói választásnak a következményei, függetlenül attól, hogy férfiak vagy nők, ezért ez a követelmény önmagában nem tekinthető nemen alapuló hátrányos megkülönböztetésnek.

122. Annak kapcsán, hogy az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése esetlegesen sérti-e az uniós jog valamely általános elvét azáltal, hogy az alapeljárás felperesét szexuális irányultsága alapján hátrányos helyzetbe hozza, az alapügyben eljáró bíróság kérelmét a Mangold-ügyben hozott ítéletre alapozza[57]. Emlékeztet arra, hogy a hivatkozott ítélet szerint nem maga a 2000/78 irányelv állapítja meg a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód elvét, mivel az a közösségi jog általános elvének tekintendő. Kiegészítő kérelmében a bíróság felhívja „a közösségi jog (egy másik) alapelvének" lehetséges sérelmét, vélhetően a férfiak és nők EK 141. cikk szerinti egyenlő díjazásához képest, de nem határozza meg pontosan, hogy melyik lenne a szóban forgó másik elv.

123. Amennyiben a Bíróság a jelen kérdést nem tekintené tárgytalannak az előfeltételeiként meghatározott hipotézisek együttes teljesülésének fényében, úgy jelzem, hogy a Mangold-ügyben és a Kücükdeveci-ügyben hozott ítéletekben[58] a Bíróság egyértelműen kimondja, hogy a 2000/78 irányelv nem foglalkozik a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód elvével, amely a különböző nemzetközi megállapodásokból és a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból ered, amint ezen irányelv 1. cikkéből, valamint első és (4) preambulumbekezdéséből kitűnik.

124. A fenti összefüggésben a Bíróság elismerte az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvét, amely az uniós jog általános elvének tekintendő, és amelyet a hivatkozott irányelv csupán pontosít, azáltal hogy megadja az általa szabályozott tárgykör általános kereteit[59]. Ezenkívül kiemelte, hogy „tilos minden megkülönböztetés, így különösen a […] kor […] alapján történő megkülönböztetés" az Alapjogi Charta 21. cikkének(1) bekezdése szerint, amely az EUSZ 6. cikk (1) bekezdése alapján ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések[60].

125. Mindezek után azt kell eldönteni, hogy átültethető-e ez az ítélkezési gyakorlat oly módon, hogy a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma ugyanúgy az uniós jog általános elvének minősüljön, mint az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma.

57 – A fent hivatkozott ítélet 74. és 75. pontja.

58 – A fent hivatkozott Mangold-ügyben hozott ítélet 74. pontja, valamint a fent hivatkozott Kücükdeveci-ügyben hozott ítélet 20. pontja.

59 – A fent hivatkozott Mangold-ügyben hozott ítélet 75. pontja, valamint a fent hivatkozott Kücükdeveci-ügyben hozott ítélet 21. pontja.

60 – A fent hivatkozott Kücükdeveci-ügyben hozott ítélet 22. pontja.

126. Mint arra már rámutattam, az 1997. október 2-án aláírt és 1999. május 1-jétől hatályos Amszterdami Szerződés módosította az EK 13. cikk(1) bekezdését annak érdekében, hogy a Közösség – anyagi jogi hatáskörei keretein belül – külön hatáskörökkel rendelkezzen az ott felsorolt hat indok egyikén, köztük a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés valamennyi formája elleni fellépéshez[61].

127. Akkoriban még nem ítélte el valamennyi tagállam az említett szemponton alapuló hátrányos megkülönböztetést, és ezt az EJEE sem említette. A Grant-ügyben 1998. február 17-én meghozott ítéletében[62] a Bíróság jelezte, hogy a közösségi jog akkori állapotában a tartós homoszexuális kapcsolat nem volt azonosnak tekinthető a házasságban élő személyek kapcsolatával vagy az ellenkező nemű személyek közötti házasság nélküli tartós kapcsolattal. Ebből arra következtetett, hogy a szexuális irányultságon alapuló egyenlőtlen bánásmód nem tilos, mivel azt egyetlen közösségi norma sem tiltja kifejezetten, és hozzátette, hogy egyedül a jogalkotó hatáskörébe tartozik, hogy adott esetben olyan intézkedéseket fogadjon el, amelyek ezen a helyzeten változtathatnak.

128. Amint azt Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok megjegyezte, a Bíróság által ilyen módon választott korlátozó megközelítés ellentétben állt például az anyasághoz kapcsolódó hátrányos megkülönböztetés terén kialakult ítélkezési gyakorlattal[63]. A későbbi ítélkezési gyakorlat szintén némi tartózkodást mutat a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesítése terén[64].

129. Álláspontom szerint tisztán jogi szempontból semmivel sem indokolható, hogy az egyenlő bánásmód elve kevésbé erőteljesen érvényesüljön a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés esetében az EK 13. cikkben foglalt egyéb indokokon alapuló hátrányos megkülönböztetésekhez képest. Az a tény, hogy a Bíróság elismeri,

61 – E rendelkezés alapján fogadták el a 2000/78 irányelvet, csakúgy mint a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43/EK tanácsi irányelvet (HL L 180., 22. o.; magyar nyelvű különkiadás 20. fejezet, 1. kötet, 23. o.) és a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról szóló, 2004. december 13-i 2004/113/EK tanácsi irányelvet (HL L 373., 37. o.). E jogi keret kiegészítése érdekében a Bizottság 2008. július 2-án a személyek közötti, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékosságra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének a munkaerőpiacon kívüli alkalmazásáról szóló javaslatot nyújtott be (COM(2008) 426 végleges).

62 – A C-249/96.sz. ügyben 1998. február 17-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-621. o.) 35. és azt követő pontjai.

63 – Lásd a fent hivatkozott Maruko-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 92. pontját és a számos további hivatkozott ítéletet (90. lábjegyzet).

64 – Lásd különösen a C-122/99. P. és C-125/99. P. sz., D. és Svédország kontra Tanács egyesített ügyekben 2001. május 31-én hozott ítéletet (EBHT 2001., I-4319. o.), amelynek tartalmát felidézi Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok Maruko-ügyben ismertetett indítványának 94. pontja.

hogy ezen a területen jogi tartalommal is bíró sajátosan érzékeny pontok léteznek, azt jelzi, hogy a Bíróság megalapozatlan előítéleteknek tulajdonít jelentőséget, bárhonnan is eredtek ezek, és megtagadja a kisebbségi szexuális irányultságú személyektől az egyenlő jogi védelmet.

130. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanis már 1999-ben úgy határozott, hogy a szexuális irányultságon alapuló eltérő bánásmód az EJEE 14. cikkének hatálya alá tartozik, amelynek tartalma nem korlátozott, és hogy az ilyen jellegű hátrányos megkülönböztetés az Egyezmény alapján nem fogadható el[65]. Márpedig az EJEE által biztosított alapvető jogok szerves részét képezik azoknak a normáknak, amelyek tiszteletben tartását az Európai Unió általános elvekként biztosítja az EUSZ 6. cikk(3) bekezdése alapján. Így az Alapjogi Charta 21. cikkének (1) bekezdésében szabályozást nyert az a tilalom, amely szerint „tilos minden megkülönböztetés, így különösen a […] kor […] alapján történő megkülönböztetés", amely szabályozás célja nem új jogok alkotása volt, hanem az uniós jog által elismert alapvető jogok megerősítése[66].

131. A fenti megfontolások alapján úgy vélem, hogy hasonlóan a Bíróság életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos döntéséhez, a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát is az uniós jog általános elvének kell tekinteni[67].

132. Abban a – véleményem szerint – kevéssé valószínű esetben, ha az alapeljárás tárgyát

65 – EJEB, 1999. december 21-i Salgueiro Da Silva Mouta kontra Portugália ítélet, *Ítéletek és Határozatok Tára* 1999–IX, 28–36. pont. Lásd még EJEB, 2003. január 9-i, S. L. kontra Ausztria ítélet, *Ítéletek és Határozatok Tára* 2003–I, 37. pont: „a szexuális irányultságon alapuló különbségtétel csak különösen súlyos indokokkal igazolható", továbbá ebben az értelemben a hivatkozott ítélkezési gyakorlatot és az EJEB 2010. március 2-i Kozak kontra Lengyelország ítéletet, az *Ítéletek és Határozatok Tárában* még nem tették közzé, a 98. és 99. pontban az EJEB elismeri, hogy a férfi és nő életközösségén alapuló család védelme, amint azt a lengyel alkotmány rögzíti, elvileg az egyenlőtlen bánásmódot megalapozó törvényes indoknak minősülhet. Ugyanakkor hozzáteszi, hogy a család védelme és a szexuális kisebbségek számára az Egyezményben elismert jogok közötti egyensúly keresése során az államnak tekintettel kell lennie a társadalmi fejlődésre, nevezetesen arra, hogy az egyén nem csak egy módon élheti magánéletét. Mivel nem találta elfogadhatónak a család védelme érdekében a homoszexuális kapcsolatban élő személyek számára a haszonbérlet nyújtásának általános kizárását, ezért egyhangúlag megállapította az EJEE 8. cikkével összefüggésben vizsgált 14. cikkének megsértését.

66 – A Charta preambulumában rögzíti, hogy „tiszteletben tartva az Unió hatásköreit és feladatait, valamint a szubszidiaritás elvét, újólag megerősíti azokat a jogokat, amelyek különösen a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból és nemzetközi kötelezettségeiből, az [EJEE-ből], az Unió és az Európa Tanács által elfogadott szociális chartákból, valamint az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatából következnek".

67 – A fent hivatkozott Mangold-ügyben hozott ítélet 76. pontja a következőképpen kezdődik: „az egyenlő bánásmód általános elve, *különösen* az életkorra tekintettel […]" (kiemelés tőlem), ami arra enged következtetni, hogy a Bíróság nem szándékozta erre az egyedüli indokra korlátozni a megállapításait, felidézve, hogy a 2000/78 irányelv célja a foglalkoztatás és munkavégzés során alkalmazott „valláson, meggyőződésen, fogyatékosságon, életkoron vagy szexuális irányultságon" alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem (1. cikk). Ugyanígy Tizzano főtanácsnok is megállapította, hogy „a Bíróság a 2000/78 irányelv és a benne foglalt különleges rendelkezések elfogadását megelőzően is elismerte az *egyenlőség általános elvének* meglétét" (kiemelés tőlem) (lásd a Mangold-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 83. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot).

képező rendelkezés nem tartozna a 2000/78 irányelv hatálya alá, nem lehetne kizárni, hogy ez a rendelkezés – egészen pontosan az annak hatályát korlátozó „házas" kifejezés – az uniós jog szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos általános elvébe ütközik.

E – *Az ügy időbeli vonatkozásairól*

135. Az ötödik és hatodik kérdést célszerű együtt vizsgálni, mivel különböző vonatkozásban mind a kettő az időbeli alkalmazás problémakörét érinti.

133. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy amennyiben a Bíróság vizsgálatát az említett elvre alapozza a 2000/78 irányelv helyett, az a kérdést előterjesztő bíróság ötödik kérdésére adandó válaszra is kihatással lesz, nevezetesen az uniós jog megsértésének időbeli következményeivel kapcsolatban.

1. Az egyenlő bánásmódhoz való jog időbeli kihatásairól

136. A kérdést előterjesztő bíróság jelzi, hogy az ötödik kérdés az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első négy kérdésre a Bíróság által adott válaszból saját maga által levonandó jogi hatások tisztázására irányul, annak érdekében, hogy a jelen ügyben döntést hozhasson.

134. Összefoglalva úgy vélem, hogy főszabály szerint a jelen esetben az előzetes döntéshozatalra előterjesztett negyedik kérdést nem kell megválaszolni. Ellenkező esetben ugyanakkor másodlagosan azt javasolom, hogy a Bíróság válaszában mondja ki, hogy az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése nem sérti az EK 141. cikket, de az uniós jog általános elvét képező szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütközhet, amelynek megállapítása a kérdést előterjesztő bíróság feladata az előtte folyamatban lévő eljárás során felmerült tények ismeretében.

137. Kifejti, hogy elsőként arra keresi a választ, hogy abban az esetben, ha a Bíróság szerint az alapeljárás felperese által elszenvedett hátrány az uniós jog megsértésének minősül, követelheti-e az érdekelt az alapeljárás alperesétől, hogy a nem tartósan különélő házas ellátásra jogosultakkal azonosan kezeljék, akár az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének ilyen értelmű módosítását megelőzően is.

138. Ezzel kapcsolatban az alapügyben eljáró bíróság kifejti, hogy a jelen ügyben a Freie und Hansestadt Hamburg nem magánjogi munkáltató, habár a polgári jog szerinti munkaszerződésről van szó, hanem olyan helyi önkormányzat, amely egyszerre fejti ki tevékenységét munkáltatói és – az alapügyben szóban forgó rendelkezés kapcsán – jogalkotói minőségben.

139. Megítélésem szerint abban az esetben, ha megállapítást nyer a hátrányos megkülönböztetés fennállása, akár közvetlen, akár közvetett formában, akkor az alapeljárás felperese érvényesítheti az egyenlő bánásmódhoz való jogát, anélkül hogy meg kellene várnia, amíg a német jogalkotó módosítja a jogvita tárgyát képező belső jogi rendelkezést.

140. Másodikként a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra keresi a választ, hogy mely időponttól kell mellőzni az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének alkalmazását. Hozzáteszi, hogy véleménye szerint abban az esetben, ha a Bíróság úgy ítéli meg, hogy az említett rendelkezés csupán a 2000/78 irányelvet sérti, úgy tűnik logikusnak, hogy legkorábban a 2000/78 irányelv 18. cikkének (1) bekezdésében előírt átültetési határidő lejártától, azaz 2003. december 3-ától kezdődően lehet elismerni az alapeljárás felperesének jogát arra, hogy az alapeljárás alperese ugyanolyan összegű ellátást fizessen számára, mint amennyi a házas ellátásra jogosultaknak illet meg.

141. Hozzáteszi, hogy véleménye szerint a folyósítás kezdete későbbi időpontban is rögzíthető, amennyiben a Bíróság meghatározó jelentőséget tulajdonít annak a ténynek, hogy a nemzeti jogban csak több lépésben történt meg az azonos személyek által létesített élettársi kapcsolatnak a házasság intézményéhez való közelítése. Úgy látja, hogy ebben az esetben a Bíróság értelmezésének joghatásait az alapeljárás felperesére csak például az élettársi kapcsolatot módosító 2004. december 15-i törvény hatálybalépését, azaz 2005. január 1-jét követően lehetne alkalmazni.

142. Míg a Bizottság csatlakozik a kérdést előterjesztő bíróság fenti álláspontjához, addig az alapeljárás felperese kizárólag a bíróság által javasolt első időponttal ért egyet[68]. J. Römer elismeri, hogy a Bíróság kimondhatja, hogy ítéletének hatálya a 2003. december 2-át követően folyósított nyugellátásokra korlátozódik. Úgy véli ugyanakkor, hogy a számára folyósított ellátást mindenképpen ettől az időponttól kezdődően, és a befizetés időpontjától függetlenül valamennyi általa befizetett hozzájárulást figyelembe véve kell számítani.

143. Ezzel szemben nem ért egyet a kezdő időpont elhalasztásával arra a fejlődésére tekintettel, amely a német jogban a bejegyzett élettársi kapcsolatra alkalmazandó

68 – Megjegyzem ugyanakkor, hogy az eljáró bíróság megfogalmazása ezzel kapcsolatban kétértelműnek, mi több, pontatlannak tűnik, mivel azt állítja, hogy „[a Bíróság] ítéletében megvilágítja [majd] az irányelv tartalmát, ahogyan azt *hatálybalépésének időpontjában, azaz 2003. december 2-án* érteni kellett" (kiemelés tőlem). Márpedig a 2000/78 irányelv 21. cikke úgy rendelkezik, hogy az irányelv *az Európai Közösségek Hivatalos Lapjában* való kihirdetés napján, azaz 2000. december 2-án lép hatályba, míg a 18. cikk alapján a tagállamoknak 2003. december 2-ig kell átültetniük az irányelvet a belső jogukba.

szabályozást jellemezte. A közvetlen hátrányos megkülönböztetés kapcsán kifejti, hogy az élettársak között fennálló tartási kötelezettség az élettársi kapcsolat intézményének 2001-es létrehozása óta megegyezik a házastársakat terhelő ugyanezen kötelezettséggel[69]. Ebből arra következtet, hogy a Freie und Hansestadt Hamburg élettársi kapcsolatot létesítő volt munkavállalói a jogvita tárgyát képező kiegészítő nyugellátásra való jogosultság szempontjából mindig is összehasonlítható helyzetben voltak a házasságban élő volt munkavállalókkal. A közvetett hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatban másodlagosan megerősíti, hogy kezdettől fogva a szexuális irányultságán alapuló hátrányos megkülönböztetésnek volt kitéve.

144. A kérdés megválaszolásához célszerű a különböző eshetőségeket elkülönítve vizsgálni. Egyrészt abban az esetben, ha a Bíróság megítélése szerint a jelen ügyben a 2000/78 irányelv rendelkezéseinek megsértésével összefüggő hátrányos megkülönböztetés áll fenn, akkor az alapeljárás felperese nem lenne jogosult a házas ellátásra jogosulttal azonos kiegészítő nyugellátásra a tagállamok számára az átültetésre nyitva álló határidő lejártát, azaz 2003. december 2-át megelőzően. Emellett szól az az érv, hogy az irányelvnek nem lehet visszaható hatálya, vagyis nem írhatja elő az átültetésre nyitva álló határidő lejárta előtti alkalmazását. Másrészt arra az esetre, ha a Bíróság a harmadik kérdésre – épp ellenkezőleg – nemlegesen válaszolna, a kérdést előterjesztő bíróság másodlagosan azt kérdezi, hogy az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése sérti-e az EK 141. cikket vagy az uniós jog valamely általános elvét. Ebben az esetben a 2000/78 irányelv átültetésének határideje nem befolyásolja az alapul fekvő jogvita rendezését.

145. Egy ilyen különbségtétel nyomán ugyanakkor elfelejtkeznénk arról, hogy – amint azt már felidéztem – a Bíróság hangsúlyozta, hogy nem maga a 2000/78 irányelv állapítja meg a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód elvét[70]. A Bíróság ebből azt a következtetést vonta le, hogy az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve a közösségi jog általános elvének tekintendő, és hogy az egyenlő bánásmód általános elvének tiszteletben tartása mint olyan nem függhet annak a határidőnek a lejártától, amely a tagállamok számára nyitva áll, hogy az ezen szemponton alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek meghatározását célzó irányelvet átültessék. Hozzátette, hogy a nemzeti bíróság kötelessége ezen általános elv teljes érvényesülésének biztosítása, eltekintve a nemzeti jog mindazon rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek

69 – Az alapeljárás felperese előadja, hogy a tartási követelés sorrendjében eredetileg csak a házastársak egymás közötti követelése tért el a többi tartásra jogosultétól, de ez nem befolyásolja a házastársakat és élettársakat egymással szemben terhelő tartási kötelezettség összehasonlítható jellegét.

70 – A fent hivatkozott Mangold-ügyben hozott ítélet 74. pontja, valamint a fent hivatkozott Kücükdeveci-ügyben hozott ítélet 20. pontja.

azzal ellentétesek, még akkor is, ha az említett irányelv átültetésére nyitva álló, az irányelv 18. cikkében meghatározott határidő még nem járt le.

146. Véleményem szerint a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggésben a fentiekkel minden pontban megegyező érvelés vezethető le. Minthogy a 2000/78 irányelv célja lényegében az volt, hogy megkönnyítse az uniós jog ezen általános elvének konkrét alkalmazását, ezért nem érinti sem annak tartalmát, sem pedig a hatályát. Mivel az említett elvet a 2000/78 irányelv nem megállapítja, hanem azt csupán részletezi, ezért megállapítható, hogy az elv megsértése és ennek jogkövetkezményei 2003. december 2-át megelőző időpontra is visszahathatnak. Ebben az esetben a kérdést előterjesztő bíróság által az előtte folyamatban lévő ügyben megállapítandó következmények nem kapcsolódnának a 2000/78 irányelv hatálybalépésének időpontjához, vagy adott esetben az átültetésére megállapított határidőhöz, mivel a hátrányos megkülönböztetés tilalmának ekként elismert általános elve magasabb rendű a másodlagos jognál.

147. A fentiekben vázolt fejlődés alapján úgy tűnik, hogy a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetést a Bíróság 1990-es évekbeli ítélkezési gyakorlata nem ismerte el. Ugyanakkor emlékeztetek arra, hogy a strasbourgi bíróság 1999 decemberében egy ítéletében[71] kimondta, hogy az ilyen hátrányos megkülönböztetés nem egyeztethető össze az EJEE-vel. Tekintettel arra, hogy az Európai Unió általános elvként biztosítja az Egyezmény által védett alapvető jogokat[72], valamint annak ismeretében, hogy az Alapjogi Charta csupán kodifikálja az Unió által már biztosított jogokat[73], egyértelműnek tűnik számomra, hogy a szexuális irányultságon alapuló egyenlő bánásmódhoz való jog az uniós jog által elismert általános elvnek minősült, amikor J. Römer élettársi kapcsolatát bejegyeztette, azaz 2001. október 15-én.

148. Ha a Bíróság ebben a kérdésben nem értene egyet az általam előadott érveléssel, és ragaszkodna a 2000/78 irányelv rendelkezéseinek érvényesítéséhez, akkor a hatályosulás időpontjában indokolt különbséget tenni a hátrányos megkülönböztetés Bíróság általi minősítése szerint.

149. Közvetlen hátrányos megkülönböztetés ugyanis attól az időponttól állapítható meg, amikor az élettársi kapcsolatban élő ellátásra jogosult személyek helyzete az alapügy tárgyát képező kiegészítő nyugellátás szempontjából összehasonlíthatóvá vált a házas ellátásra jogosultakéval.

150. Elfogadhatónak bizonyulhat az is, hogy az alapügyben eljáró bíróság álláspontjának

71 – Az EJEB fent hivatkozott, D. H., Da Silva Mouta kontra Portugália ítélete.

72 – Az EUSZ 6. cikk (3) bekezdése.

73 – A Charta preambuluma.

megfelelően, viszont az alapeljárás felperesének álláspontjával szemben, a házasságból és az élettársi kapcsolatból fakadó jogok és kötelezettségek elégséges szintű, az érintett előny szempontjából jelentőséggel bíró részletekre korlátozódó egyezősége csak fokozatosan alakult ki, és nem közvetlenül az ezt szabályozó első törvény elfogadásával. Mivel ugyanakkor a jogközelítés e küszöbének meghatározásához a nemzeti jog elemzése és értelmezése szükséges, ezért az a kérdést előterjesztő bíróság hatáskörébe tartozik.

151. Ezzel kapcsolatban ki kell emelni, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozat utal arra, hogy az élettársi kapcsolatnak a LpartGben értelmében vett jogi státusza – annak a 2001. február 16-i törvény szerinti, eredeti formájában – részben a házasság intézményéből indult ki, de a fennmaradó részben eltért attól[74], továbbá azt, hogy ezt a státuszt három módosítás érintette, amelyek közül az egyik 2005. január 1-jei hatálybalépéssel megerősítette az élettársi kapcsolat és a házasság intézménye közötti hasonlóságot[75] olyan mértékben, hogy ezt követően nincs számottevő jogi különbség a német jogrend által lehetővé tett e két személyi állapot között. Habár az alapeljárás felperese vitatja a fokozatos jogközelítésen alapuló elemzést, egyértelműnek tűnik, hogy az alapügyben eljáró bíróság figyelembe vette az általa ekként jellemzett nemzeti jog fokozatos fejlődését, amely egyébként a Maruko-ügyben hozott ítélet közvetlen folytatásaként[76] született két német szövetségi bírósági határozat[77] állásfoglalásában is megjelenik. Mindazonáltal J. Römer joga arra, hogy az egyenlő bánásmódra egy adott időpontban hivatkozzon, és nem egy másikban, lényegében azoktól a Bíróság által meghatározott szempontoktól függ majd, amelyeket a kérdést előterjesztő bíróságnak a két helyzet összehasonlítása során alkalmaznia kell.

152. Ezzel szemben közvetett hátrányos megkülönböztetés esetén nem szükséges a jogilag összehasonlítható helyzetek fennállását leírni, hanem elég csupán egy meghatározott, törvényes cél által nem igazolt hátrányos helyzet fennállását megállapítani. A kérdést előterjesztő bíróságot terhelő azon kötelezettség tehát, hogy az uniós jognak megfelelő következményeket megállapítsa, attól kezdve érvényesülhet, hogy a német jogalkotó létrehozta

74 – A nyugellátások kapcsán a kérdést előterjesztő bíróság megemlíti, hogy az LpartDisBG (Gesetz zur Beendigung der Diskriminierung gleichgeschlechtlicher Gemeinschaften: Lebenspartnerschaften) nem írta elő az élettársak között az élettársi kapcsolat felbontása esetére az ellátások kompenzációs jellegű megosztását, és nem tartalmazott semmilyen rendelkezést a nyugdíjjogosultsággal kapcsolatban halál esetére. Ugyanakkor véleményem szerint a hátrányos megkülönböztetés elvének hatékony érvényesülése az uniós jogban nem lenne biztosítható, ha a helyzetek összehasonlítása során figyelembe vennénk a felek egyéni helyzetével kapcsolatos olyan tényezőket, amelyek tisztán feltételezésen alapulnak. A jelen ügy körülményei alapján, felidézve, hogy a J. Römer által 2001-ben létesített élettársi kapcsolat csupán legalizált egy tartós kapcsolatot, mivel az ténylegesen már 1969 óta fennállt, tekintettel arra a tényre, hogy a szóban forgó ellátás feltételeként rögzíti, hogy az ellátásra jogosult házas legyen, és ne éljen tartósan külön házastársától, ezért a jelzett összehasonlítás szempontjából indokolatlannak tűnik számomra az együttélés felbontására vonatkozó szabályok figyelembevétele.

75 – Ezzel kapcsolatban lásd a fent hivatkozott Maruko-ügyben hozott ítéletet (különösen annak 12. és azt követő pontjait).

76 – A fent említett két határozatra kifejezetten is hivatkozik a Bíróság fent hivatkozott Maruko-ügyben 2008. április 1-jén hozott ítélete.

77 – Lásd a német szövetségi munkaügyi bíróság (Bundesarbeitsgericht) 2009. január 14-én hozott ítéletét, különösen annak 34. pontját; a fent hivatkozott 2009. július 7-én hozott szövetségi alkotmánybírósági végzést, különösen annak 36. és azt követő pontjait.

a bejegyzett élettársi kapcsolatot, azaz 2001. augusztus 1-jétől, vagyis az LpartG hatálybalépésének napjától. Az alapeljárás felperesét illetően a kiegészítő nyugellátás számítása szempontjából a tartósan nem különélő házas ellátásra jogosultakkal azonos bánásmódot az élettársi kapcsolatának létesítését követő hónaptól követelheti.

153. Következésképpen azt javasolom, hogy az ötödik kérdést a Bíróság akként válaszolja meg, hogy a nemzeti bíróság feladata, hogy biztosítsa a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma általános elvének teljes érvényesülését oly módon, hogy az ezen elvvel ellentétes belső jogi rendelkezések alkalmazását, mint amilyen az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése, mellőzi, akár már a 2000/78 irányelv átültetésére nyitva álló határidő lejártát megelőző időponttól kezdődően is.

2. A Bíróság ítéletének időben korlátozott hatályáról

154. Hatodik kérdésében a kérdést előterjesztő bíróság arra keresi a választ, hogy amennyiben a Bíróság ítéletében azt állapítja meg, hogy az alapügy tárgyát képező szabályozáshoz hasonló rendelkezés a 2000/78 irányelvbe, az EK 141. cikkbe vagy az uniós jog valamely általános elvébe ütközik, akkor időben korlátozható-e a házas ellátásra jogosultakat megillető ellátással azonos összegű ellátáshoz való jog, emellett különösen arra, hogy az ellátások számítása során az egyenlő bánásmódot csak az ellátásra jogosult által az 1990. május 17-ét követő hozzájárulási időszakra kell-e alkalmazni a Barber-ügyben hozott ítéletnek megfelelően, amelyet ezen a napon hirdettek ki[78].

155. Az alapeljárás felperese és a Bizottság egyetértenek abban, hogy nem áll fenn olyan indok, amely alapján a meghozandó ítélet időbeli hatályát korlátozni kellene, ennek kapcsán az utóbbi a Maruko-ügyben hozott ítéletre hivatkozik, amelynek keretében egy hasonló kérdés vizsgálatára került sor[79].

156. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint azon értelmezés, amelyet a Bíróság az EUMSZ 267. cikk alapján ráruházott hatáskör alapján valamely uniós jogi szabályra vonatkozóan kifejt, szükség esetén megmagyarázza és pontosítja e szabály jelentését és hatályát, amely szerint azt a hatálybalépésének időpontjától értelmezni és alkalmazni kell, illetőleg értelmezni és alkalmazni kellett volna. Ebből következően az így értelmezett szabályt a bíróságok alkalmazhatják, és azt alkalmazniuk kell az értelmezés iránti kérelemről

78 – A férfi és női munkavállalók egyenlő díjazásával kapcsolatos fent hivatkozott ítélet, amelyben a Bíróság megállapította, hogy „a Szerződés 119. cikkének [EK 141. cikk] közvetlen hatására nem lehet hivatkozni annak érdekében, hogy a jelen ügyben hozott ítélet meghozatalát megelőző időpontra visszamenőleges hatállyal megnyissa a nyugdíjjogosultságot, kivéve azokat a munkavállalókat, illetve jogutódjaikat, akik ezen időpontot megelőzően bírósági eljárást indítottak, vagy az alkalmazandó nemzeti jog alapján ezzel egy tekintet alá eső kifogást emeltek” (45. pont).

79 – A fent hivatkozott ítélet 77. és azt követő pontjai.

határozó ítélet előtt keletkezett és létrejött jogviszonyokra is, ha egyébként teljesülnek azon feltételek, amelyek lehetővé teszik az említett szabály alkalmazására vonatkozó pernek a hatáskörrel rendelkező bíróságok előtti megindítását[80].

157. A Bíróság kivételesen, azokra a súlyos zavarokra tekintettel, amelyeket ítélete a múltra nézve előidézhetne, korlátozhatja minden érdekelt számára annak lehetőségét, hogy arra az értelmezésre hivatkozzon, amelyet a Bíróság az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés felvetése kapcsán valamely rendelkezésnek adott. Ilyen időbeli korlátozást csak a Bíróság mondhat ki az uniós jogrend szerves részét képező jogbiztonság általános elvének alkalmazásával, és csak ugyanabban az ítéletben, mint amelyben a kért értelmezést megadja[81].

158. Emlékeztetni kell ugyanis arra, hogy a Bíróság ezt a megoldást csak világosan meghatározott körülmények között alkalmazta, abban az esetben, amikor egyrészt az érvényes és hatályos szabályozás alapján jóhiszeműen létrejött jogviszonyok magas száma miatt súlyos gazdasági következmények felmerülésének kockázata állt fenn, másrészt pedig úgy tűnt, hogy a magánszemélyeket és a nemzeti hatóságokat az uniós szabályozás hatályát illető objektív és jelentős bizonytalanság az uniós szabályozásnak meg nem felelő magatartásra indította, és amely bizonytalansághoz esetleg más tagállamok vagy a Bizottság magatartása is hozzájárult[82].

159. Arra az esetre, ha a Bíróság az általa meghozandó ítélet hatályának időbeli korlátozásával kapcsolatos választ szándékozna adni annak ellenére, hogy ezt sem a Németországi Szövetségi Köztársaság, sem a Freie und Hansestadt Hamburg nem kérelmezte, megjegyzem, hogy a jelen előzetes döntéshozatali eljárás során az iratokból semmilyen módon nem következik, hogy egy ilyen korlátozás hiányában felmerülne az alapeljárás alperese által kezelt kiegészítő ellátórendszer pénzügyi egyensúlya visszamenőleges felborulásának kockázata.

160. Emlékeztetek arra, hogy az 1. RGG 8. §-a (10) bekezdésének utolsó mondata értelmében ha az 1. RGG 10. §-a (6) bekezdésének 1. pontjában foglalt feltétel, azaz a tartós különélés nélküli házastársi kapcsolat fennállása csak a nyugellátás folyósításának kezdetét követően teljesül, úgy az érdekelt kérelmére ettől az időponttól kell alkalmazni a III/0. adózási osztályt, amely az ellátásra jogosultak számára kedvezőbb. Abban a feltételezett

80 – Lásd különösen a közelmúltban a Nagytanács által a C-73/08. sz., Bressol és társai és Chaverot és társai ügyben 2010. április 13-án hozott ítélet (EBHT 2010., I-2735. o.) 90. és azt követő pontjait, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

81 – Lásd különösen a 43/75. sz., Defrenne kontra Sabena ügyben 1976. április 8-án hozott ítéletet (EBHT 1976., 455. o.); a 61/79. sz., Denkavit italiana ügyben 1980. március 27-én hozott ítélet (EBHT 1980., I-1205. o.) 17. pontját; a C-292/04. sz., Meilicke és társai ügyben 2007. március 6-án hozott ítélet (EBHT 2007., I-1835. o.) 35. és 36. pontját, valamint a fent hivatkozott Barber-ügyben hozott ítélet 41. és 44. pontját.

82 – Lásd különösen a C-423/04. sz. Richards-ügyben 2006. április 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-3585. o.) 42. pontját, valamint a fent hivatkozott Bressol és társai és Chaverot és társai ügyben hozott ítélet 93. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

esetben, ha 2010 októberében J. Römer élettársi kapcsolat helyett házasságot köthetett volna, a számára megállapított kiegészítő ellátás összegét a Freie und Hansestadt Hamburgnak a fent említett rendelkezéseknek megfelelően meg kellett volna emelnie. Az érintett nyugdíjrendszer finanszírozásának megtervezésekor ugyanakkor tekintettel kellett volna lenni az ellátásra jogosultak családi állapotának esetleges változásaira is. Semmi nem utal arra, hogy ez a lehetőség számottevő módon nőtt volna annak következtében, hogy a német jog bevezette a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét.

161. Egyébként az alapeljárás alperese, aki ebben a kérdésben tartózkodott az állásfoglalástól, még azt sem állította, hogy pénzügyi kockázat állt volna fenn. A kérdést előterjesztő bíróság megjegyzi, hogy a Freie und Hansestadt Hamburg távolról sem hivatkozott súlyos nehézségek felmerülésének lehetőségére, hanem – épp ellenkezőleg – hangsúlyozta, hogy csak néhány élettársi kapcsolatban élő ellátásra jogosult esetében kellene alkalmazni az ellátási jogosultság kiszámításának új módját. Az alapeljárás felperesének pontosítása alapján kevesebb mint 15 000 bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítettek, és a Freie und Hansestadt Hamburg azonos neműekkel együtt élő nyugdíjas munkavállalóinak száma nem alkalmas arra, hogy súlyos pénzügyi következményeket idézzen elő. Abban az esetben tehát, ha a Bíróság igenlő választ adna a fent előterjesztett kérdésekre, a határozat gazdasági hatásai elhanyagolhatóak lennének.

162. Következésképpen véleményem szerint amennyiben a hatodik kérdésre választ kell adni, akkor a meghozandó ítélet időbeli hatálya nem korlátozható.

F – *Az egyenlő bánásmód elvének és a nemzeti jog szerinti célnak, így a házasság és a család különleges védelmének az együttes értelmezéséről*

163. Az Arbeitsgericht Hamburg kiegészítő végzésében egy hetedik kérdéskört is előterjesztett, amelyben lényegében arra keresi a választ, hogy egy belső alkotmányjogi szabály, mint amilyen a házasságot és a családot megillető különleges állami védelem elve, amelyet az alkotmány 6. cikkének (1) bekezdése rögzít, korlátozhatja-e a hátrányos megkülönböztetés tilalmának közösségi jogi elvét, annak különösen a 2000/78 irányelvből következő, akár közvetlen, akár közvetett formájában.

1. Az uniós jog egyenlő bánásmóddal kapcsolatos elvének elsőbbségéről

164. A hetedik kérdés első része azzal kapcsolatos, hogy milyen jelentőséget kell tulajdonítani egy német alkotmányos szabály, nevezetesen az alkotmány 6. cikke (1) bekezdésének abban az esetben, ha a Bíróság ítéletében megállapítaná a közvetlen hátrányos megkülönböztetés fennállását.

165. Nemleges választ kell adni az uniós jog alapelve alapján, amely szerint a közösségi jog szabályainak elsőbbséget kell biztosítani valamennyi nemzeti jogszabállyal szemben, függetlenül ez utóbbiak szabályozási szintjétől, ideértve azt is, ha alkotmányos erejű szabályokról van szó[83]. Az elsőbbség elve tehát abszolút érvényű. Ha ez nem így lenne, az az uniós jog egységét, mi több, hatékonyságát is sértené.

166. Ebből következően a házasság és a család védelmét célzó, az alkotmány szabályaihoz hasonló rendelkezések nem érinthetik az uniós jog hátrányos megkülönböztetés tilalmát kimondó elvének érvényességét vagy alkalmazhatóságát, még ha azok alkotmányos szintűek is. Amennyiben az uniós jog a nemzeti jogi rendelkezésekkel ellentétes, úgy az előbbi elsőbbsége alapján a nemzeti bíróság köteles az uniós jogot alkalmazni, és az azzal ellentétes nemzeti rendelkezések alkalmazását mellőzni[84].

167. A Bizottság kiemeli, hogy a 2000/78 irányelv vagy az uniós jog valamely általános elvének megsértése nem tehető a nemzeti jogalkotó megfontolásaitól, illetve kötelezettségvállalásaitól függővé.

168. Ugyanakkor e megfontolások mindegyike feltételezi, hogy a normák között összeütközés áll fenn, ami meglátásom szerint a jelen esetben nincs így. Valójában az alkotmány 6. cikkének(1) bekezdése és az uniós jog közötti ellentmondás kockázatát nagyban csökkentette, hogy a Bundesverfassungsgericht (német szövetségi alkotmánybíróság) határozatában kimondta, hogy a foglalkozási ág ellátási rendszerében betöltött státusz szempontjából nem indokolt a házasság és az élettársi kapcsolat közötti megkülönböztetés, következésképpen az élettársi kapcsolatban élő személynek élettársa halála esetén a házasságban élő személlyel azonos módon joga van a túlélő hozzátartozónak járó ellátáshoz[85]. Határozatának indokolását a német jogszabályokra alapozta, különösen az alkotmány 3. cikkének (1) bekezdésére, amely kimondja, hogy a törvény előtt minden ember egyenlő, de hivatkozott a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetéssel foglalkozó Maruko-ügyben hozott ítéletre[86] is. A Bundesverfassungsgericht egyértelműen állást foglalt a tekintetben, hogy az alkotmány 6. cikkének (1) bekezdése mennyiben hathat ki a tárgyra, és megállapította, hogy a házasságra, illetve annak alkotmányos védelmére

83 – Az elvnek a német alkotmány hátrányos megkülönböztetést megvalósító rendelkezésével, nevezetesen a nők fegyverhasználattal járó katonai állásokból való általános kizárását előíró 12a. cikkel szembeni alkalmazásához lásd a C-285/98. sz. Kreil-ügyben 2000. január 11-én hozott ítéletet (EBHT 2000., I-69. o.).

84 – Lásd legutóbb a C-314/08. sz. Filipiak-ügyben 2009. november 19-én hozott ítéletet (EBHT 2009., I-11049. o.).

85 – A Bundesverfassungsgericht fent hivatkozott, 2009. július 7-én, azaz azt követően meghozott végzése, hogy az Arbeitsgericht Hamburg a Bíróság elé terjesztette kiegészítő előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseit.

86 – A Bíróság fent hivatkozott ítélete, amelyet a Bundesverfassungsgericht hivatkozott végzésének 92. pontja hív fel.

való hivatkozás, különösen az említett cikk alkalmazásával kapcsolatban, a jelen esetben nem indokolja kellőképpen az egyenlőtlen bánásmódot.

169. Mindebből következően a kérdést előterjesztő bíróság által egyedüliként kifejezetten említett, nemzeti alkotmányjogból levezetett cél, nevezetesen a házasságot és a családot megillető különleges állami védelem, nem képezheti az uniós jog szerinti egyenlőség általános elvének akadályát.

2. A nemzeti jog szerinti olyan célról, amely esetlegesen igazolhatja a hátrányos megkülönböztetést

170. A hetedik kérdés második részét abban az esetben kell megválaszolni, ha az első részre olyan értelmű nemleges válasz születne, hogy az egyenlő bánásmód uniós jog által előírt elve megelőz minden olyan nemzeti célt, amely nem egyeztethető össze ezzel az elvvel.

171. A kérdést előterjesztő bíróság arra keresi a választ, hogy lehetséges-e, és milyen feltételekkel, hogy egy tagállam belső joga szerinti cél, mint amilyen a házasság védelme, összeegyeztethetőnek minősül az uniós jog jelzett elvével, és elfogadhatóan igazolja a megállapított szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetést.

172. Előzetesen leszögezem, hogy a 2000/78 irányelv keretei között valamely belső jogi rendelkezés, amely e jogszabály alapján közvetlen hátrányos megkülönböztetést valósít meg, véleményem szerint nem igazolható utólagosan a nemzeti jog szerinti valamely célra hivatkozva, még akkor sem, ha ez a cél törvényes. Az említett irányelv 2. cikke (2) bekezdésének a) pontja[87] ugyanis nem tesz lehetővé olyan objektív igazolást, amely egyenértékű a közvetett hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatosan a 2. cikk (2) bekezdése b) pontjának i) alpontjában szereplő igazolással.

173. Ez utóbbi rendelkezések a contrario értelmezéséből az következik, hogy nem valósul meg közvetett hátrányos megkülönböztetés, ha valamely látszólag semleges rendelkezés ugyan alkalmas arra, hogy adott szexuális irányultságú személyeket más személyekkel szemben hátrányos helyzetbe hozzon, azonban a rendelkezést egyrészt törvényes cél objektíve igazolja, másrészt pedig az ezen cél elérésére szolgáló eszközök megfelelőek és szükségesek. A fenti jogi feltételek együttes teljesülése esetén elutasítható az intézkedés közvetett hátrányos megkülönböztetőnek minősítése.

87 – Emlékeztetőül: „a) közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy személy egy másikhoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy fog részesülni egy hasonló helyzetben az 1. cikkben hivatkozott okok bármelyike alapján;”.

174. Tény, hogy a német jogban a házasságnak és a családnak az alkotmány 6. cikke (1) bekezdésében előírt védelme önmagában törvényes célnak minősülhet. Ez a cél egyébként nem ismeretlen az uniós jogban sem. Az Alapjogi Charta 9. cikke szerint „a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot, az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint, biztosítani kell". Ezt a rendelkezést egyértelműen az EJEE 12. cikke ihlette[88]. Ezen túlmenően a Charta 33. cikkének (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „a család jogi, gazdasági és szociális védelmet élvez".

175. Magától értetődőnek tűnik számomra ugyanakkor, hogy a házasság és a család védelmét célzó intézkedés nem legitimálhatja a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetést. Nehéz oksági kapcsolatot felfedezni az ilyen típusú hátrányos megkülönböztetés mint eszköz és a házasság védelme mint az ennek következtében előálló pozitív hatás között.

176. Ahhoz, hogy a nyugdíjas élettársakat érintő meghatározott „hátrányos helyzet" előidézése mégse minősüljön közvetett hátrányos megkülönböztetésnek, a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i) alpontja alapján az szükséges, hogy – a jelen esetben a házasság és a család védelme érdekében – alkalmazott eszközök megfelelőek és szükségesek legyenek. Amint azt a jelen indítványban már kifejtettem, a jelen esetben nem ez a helyzet, mivel a szóban forgó intézkedés az elérni kívánt célhoz nem elengedhetetlen, és még kevésbé arányos.

177. A Bundesverfassungsgericht a fent hivatkozott, 2009. július 7-i határozatában szintén így foglalt állást, amennyiben megállapította, hogy az élettársi kapcsolat és a házasság közötti különbségtétel nem igazolható az utóbbit megillető különleges védelemmel, és hangsúlyozta, hogy a házasság intézménye védhető anélkül is, hogy az egyéb életformákat hátrányos helyzetbe kellene hozni.

178. Az állandó ítélkezési gyakorlat alapján annak meghatározása, hogy az alapügyben szóban forgó szabályozás a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i) alpontja értelmében vett „törvényes" cél elérésének biztosítására alkalmas-e, és hogy nem haladja-e meg az annak eléréséhez szükséges mértéket, az előtte folyamatban lévő ügy tényállásának értékelésére és az alkalmazandó nemzeti jogszabályok értelmezésére kizárólagos hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróság feladata[89].

88 – Az EJEE „A házasságkötéshez való jog" című 12. cikke a következők szerint rendelkezik: „A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint".

89 – Az elv legutóbbi alkalmazásaihoz az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés kapcsán lásd a C-229/08. sz. Wolf-ügyben 2010. január 12-én hozott ítéletet (EBHT 2010., I-1. o.), a fent hivatkozott Petersen-ügyben 2010. január 12-én hozott ítéletet és a fent hivatkozott Kücükdeveci-ügyben hozott ítéletet, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

179. Mindezekből következően az alkotmány 6. cikkének (1) bekezdésében foglalt cél nem lehet meghatározó, és különösen nem tekinthető megalapozott indokként annak értékelése során, hogy az 1. RGG 10. §-ának (6) bekezdése megvalósít-e a közösségi jog szerinti közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést, hanem az erről való döntés a nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik.

VI – Végkövetkeztetések

180. A fentiekre tekintettel a Bíróságnak azt javaslom, hogy az Arbeitsgericht Hamburg előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseire a következőképpen válaszoljon:

„1) Az alapügy tárgyát képező szabályozáshoz hasonló szabályozásban előírt kiegészítő nyugellátás a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv tárgyi hatálya alá tartozik.

2) A 2000/78 irányelv 1. és 2. cikkének, valamint 3. cikke (1) bekezdése c) pontjának összefüggő rendelkezéseivel ellentétes a jelen ügyben szereplőhöz hasonló szabályozás, amelyek alapján a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő ellátásra

jogosult nem kap azzal egyenértékű kiegészítő nyugellátást, mint amelyet egy tartósan nem különélő ellátásra jogosult megkap, jóllehet a nemzeti jogszabályok szerint az említett élettársi közösség a szóban forgó ellátás tekintetében az azonos nemű személyeket a házastársakéval összehasonlítható helyzetbe hozza. Az összehasonlíthatóság vizsgálata során a házastársakat és élettársakat megillető, illetve terhelő azon – a házasságra és a bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó rendelkezésekből következő – jogokat és kötelezettségeket kell elemezni, amelyek a szóban forgó ellátás feltételei szempontjából relevánsak. A kérdést előterjesztő bíróság feladata annak vizsgálata, hogy az élettárs összehasonlítható jogi és ténybeli helyzetben van-e a Freie und Hansestadt Hamburg által működtetett foglalkozási ellátórendszer keretében a kiegészítő nyugellátásban részesülő házastárssal.

Amennyiben a helyzetek összehasonlíthatóságára vonatkozó elemzés kizárja a szexuális irányultságon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés megállapítását, úgy másodlagosan megállapítható legalább a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i) alpontja szerinti közvetett hátrányos megkülönböztetés, mivel az alapügyben szóban forgó szabályozás rendelkezéseihez hasonló rendelkezések, amelyek a nem tartósan különélő ellátásra jogosult számára kedvezőbb kiegészítő nyugellátás-számítási módot írnak elő egyrészt sajátos hátrányos helyzetbe hozzák a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő ellátásra jogosultat, másrészt objektíve nem törvényes célt szolgálnak, illetve nem minősülnek e cél eléréséhez megfelelő vagy szükséges eszköznek, aminek megállapítása a kérdést előterjesztő bíróság feladata.

3) Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett negyedik kérdést nem kell megválaszolni. Másodlagosan azt a választ kell adni, hogy az olyan szabályozás, mint amilyen az alapügy tárgyát képezi, nem sérti az EK 141. cikket, de az uniós jog általános elvét képező szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütközhet, aminek a megállapítása a kérdést előterjesztő bíróság feladata.

4) A nemzeti bíróság feladata, hogy biztosítsa a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma általános elvének teljes érvényesülését oly módon, hogy az ezen elvvel ellentétes belső jogi rendelkezések alkalmazását, mint amilyen az alapügy tárgyát képező rendelkezés, mellőzi, akár már a 2000/78 irányelv átültetésére nyitva álló határidő lejártát megelőző időponttól kezdődően is.

5) Valamely belső jogi rendelkezés, még ha alkotmányos szintű is, önmagában nem igazolhat az uniós jogba, különösen az egyenlő bánásmód elvébe ütköző olyan szabályozást, mint amilyen az alapügy tárgyát képezi."